

اورمو بېليم، يوردونون اۇيرنجى سل، توپلومسال، يازينسال، بېليمسل و ايدمان درگىسى

بشېنچى ايل - اونونجو ساىى

۱۳۹۳ - جو گونش ايلي - آذر اىي

ساتيش: ۱۰۰۰ تومن

اورمو بېليم يوردونون

نشریه دانشجویی فرهنگی، ادبی، هنری، علمی و ورزشی
دانشگاه اورمیه

امتیاز بیهیسی: احسان سلماسی

سوروملو مودور: یاسر رنجیری

باش بازار: ندا مقرب

گرافیک و دوز نامه مه: احسان سلماسی

شماره تماس: ۰۹۳۷۸۹۶۲۶۷۶

وبسایت: www.urmudenizi.arzublog.com

ایمیل: urmudenizi@gmail.com

یارین

بوگون

دونن

باشلیقلار

صفحه

۱	تیراخور یک برند تجاری یا قلب تپنده آذربایجان	●
۲	اسطوره سازی به چه قیمتی؟	●
۴	اویغور تورک لری	●
۵	درگذشت پدر قلب ایران و سکوت رسانه های ایرانی	●
۶	جیلوولوق	●
۷	کودک آذربایجانی مقتول رسانه های ایرانی	●
۹	تورک لرین اسکی یوردو و اونا گؤره اؤزلیکلری	●
۱۰	موغامات اکسیر جهان هستی	●
۱۲	اورموداکی تورکجه تابلولارین آسیلدیغینا گؤره	●
۱۴	مبارزی به نام مبارز	●
۱۵	مصاحبه	●
۱۶	گۆی تورک خاقانلیغی	●
۱۷	باریش قوروهو تورک ویزیتوندا	●
۱۷	بیلیم سسی	●
۱۸	حیکله	●
۱۹	حبیب ساهر	●
۲۰	فولکلور	●
۲۱	شعر	●
۲۳	دیل بیلگیسی	●

سر مقاله

در برخی جوامع گاهی پدیده‌ی «تک صدایی» بر فضای جامعه حاکم می‌شود. در اینگونه جوامع اغلب با گذشت زمان، تک صدایی موجود جایش را به صدایی دیگر می‌دهد اما همچنان تنها یک صدا بر جامعه حکم می‌راند و هرگز بر تعداد صداها افزوده نمی‌شود.

در این میان برخی رفتارها و شعارهای سیاسی باعث وزیدن نسیم «توهم آزادی» در افکار عمومی می‌شود! ذکر این نکته ضروریست که در مواردی از این قبیل فقط قالب تغییر می‌کند و وضعیت همان وضعیت قبل است.

«آن سوی مرزها تاریکی است»، «آن سوی مرزها با دروغ‌ها و دغل انباشته شده است»، «آن سوی مرزها انسانیت به یغما رفته است» و جملاتی مانند این‌ها جامعه را با یک دشمن خیالی روبرو می‌کند و سبب ایجاد رعب و وحشت و بعضاً بی‌تفاوتی در افراد آن می‌شود. از این رو هر شخص برای خود قفسی می‌سازد و این قفس روز به روز کوچکتر شده و به تدریج حقوق انسان‌ها به دست فراموشی سپرده می‌شود؛ با گذشت زمان حتی حرف زدن درباره‌ی حقوق اولیه انسان‌ها امری ممنوع و خطرناک تلقی خواهد شد. تاکنون از خود پرسیده‌اید که آیا بدون داشتن آگاهی از حقوق اولیه انسان‌ها، سخن گفتن در مورد درست یا غلط بودن افکار و اهداف کار معقولی است؟!».

تیراختور یک برند تجاری یا قلب تپنده آذربایجان

پوریا جمهری

با استناد به بازخوردهایی که در سال‌های اخیر از جامعه دریافت می‌شود، شاید بتوان گفت در حال حاضر «تیراختور» یکی از شناخته شده‌ترین و محبوب‌ترین کلمه‌ها بر سر زبان میلیون‌ها تورک ایران است. تقریباً می‌توان گفت تعداد تورکانی که این نام، جایگاهی در ذهنشان به خود اختصاص نداده است، به صفر می‌گراید و آنانی که این نام بر ذهنشان حک شده است، شدیداً دوست‌دار آن هستند.

اگر تمام نگرش‌ها و اما و اگرهای علمی و حرفه‌ای در حوزه برند و برندینگ را کنار بگذاریم، بدون کوچک‌ترین شک و تردیدی باید بپذیریم که در حال حاضر، «تیراختور» شناخته شده‌ترین برندی است که در این ناحیه متولد شده است. تاریخ تولد این برند خوش نام، به سال ۱۹۷۰ بر می‌گردد اگر جزو آن گروه از خوانندگانی هستید که مفهوم برند برایتان نهادینه شده است حتماً خواهید پذیرفت که یک محصول، یک خدمت، یک دوره زمانی، یک شخص، یک حزب و گروه سیاسی و حتی یک شهر و یک کشوری تواند با حرکت در مسیری هوشمند و مدیریت تخصص محور به یک برند تبدیل شود. کما اینکه هستند مردمان شهرها و کشورهایی که با درایت در این مسیر قدم برداشته‌اند و نام خود را بر ذهن مردمان جهان ثبت کرده‌اند؛ مگر غیر از این است که برای همه ما واژه گل تداعی کننده کشور هلند است و یا می‌توان به کشور سوئیس اشاره کرد جایی که قبله شکلات دوستان جهان است و حال اینکه وقتی از تیراختور یاد می‌کنیم چیزی جز آذربایجان دیارمیز تیراختور افتخارمیز به ذهنمان نمی‌رسد. تیراختور برای ما یک برند تجاری نیست تیراختور برای ما جزئی جدایی‌ناپذیر از آذربایجان است.

ساختار اجتماعی منطقه شمال غرب کشور به ویژه تبریز به گونه‌ای است که تراختور از کودکی در ذهن کودکان این خاک برند می‌شود و ریشه آن را باید در نگرش پدران و مادرائی جست که این نام را از صمیم قلب دوست دارند اما نمی‌توان نقش تحرک های اجتماعی را در توسعه این برند در ذهن مردمان این منطقه نادیده گرفت. تراختور با خون تورکان کشور اجین شده است و این حقیقت ریشه در تاریخ دارد و بی‌هیچ شکی باید گفت که اینگونه بود که تیراختور برند شد پس تیراختور را نه مدبرانش که مردمان این منطقه برند کرده‌اند.

اسطوره‌سازی به چه قیمتی؟

احسان سلماسی

قهرمان‌سازی و اسطوره‌سازی شخصیت‌های تاریخی همیشه به عنوان یک عنصر برای تقویت و افزایش روحیه ملی مطرح بوده است. حال این سوال مطرح است که آیا مشروعیت دادن به هر شخصی بدون در نظر گرفتن ابعاد فکری و پیشینه او کار درستی است؟ این اقدام چه عواقبی در پی خواهد داشت؟ در این مقاله سعی شده است تا اشعار فردوسی بدون نگاه طرفدارانه و متعصبانه مورد بررسی قرار بگیرد.

استنباط و استخراج نظریات نویسنده، شاعر یا هنرمند از لابلای «دیالوگ‌های پرسناژ» کاری مرسوم است. برای مثال وقتی می‌گویند فلان فیلمساز دارای دیدگاه خاصی در مورد زنان است معنی‌اش این نیست که آن فیلمساز با قطع جریان فیلم در روی پرده ظاهر شده و به صورت بند بند و فرموله شده در وسط فیلم به ارایه نظریاتش در مورد زنان پرداخته است؛ بلکه، منظور این است که متن «دیالوگ‌های انتخابی از زبان پرسناژ» از نظریات خاص و دیدگاه آن فیلمساز در مورد زنان حاصل شده است.

فردوسی و نگاه نژادپرستانه:

اساس شاهنامه بر برتری نژادی و قومی بنا نهاده شده است نه برابری و انسانیت. کلمه «نژاد» در شاهنامه هزاران بار تکرار شده است؛ به طوری که، توهین به نژاد ترک و نفرت از ترک‌ها در بسیاری از بیت‌های شاهنامه وجود دارد مانند:

سخن بس کن از هرمز ترک‌زاد
که اندر زمانه مباد این نژاد
که این ترک‌زاده سزاوار نیست
کس او را به شاهی خریدار نیست
و به خاقان نژاد است و به گوهر است
به بالا و دیدار چون مادر است
و در جایی دیگر می‌گوید:

که ابا سرخ ترکی، گریه چشم توگفتی دلی آزرده دارد بر چشم
که آن ترک بد ریشه و ریمن است که هم بد نژاد است و هم بد تن
است
تن ترک بد ذات بی‌جان کنم
زخونش دل سنگ مرجان کنم
از آن پس ببرسید، از آن ترک زشت
که ای دوزخی روی دور از بهشت
چه مردی و نام و نژاد تو چیست؟!
که زاینده را بر تو باید گریست
بود ترک، "بد طپت" و "دیو نژاد"
که نام پدرشان ندارد یاد

فردوسی در پست شمردن عرب با فراموش کردن دین و مذهب و با چشم‌پوشی بر منزلت انسان اشعار ذیل را می‌سراید:

عرب هر که باشد به من دشمن است
کز اندیش و بدخوی و اهریمن
است

ز شیر شتر خوردن و سوسمار
عرب را به جایی رسیده است کار
که تخت کیانی کند آرزو
تفو بر تو ای چرخ گردان تفو

فردوسی با نگرش قومی بسیار تنگ نظرانه خود، «شاه» را نه به این دلیل که «شاه و ستمکار» است، بلکه به دلیل اشراف‌زاده نبودن و نژاد پستش (!) تقبیح می‌کند:

اگر شاه را «شاه» بودی پدر
به سر می‌نهادی مرا تاج زر
اگر مادرش «شاه بانو» بدی
مرا سیم و زر تا به زانو بدی!

تقویت هویت ملی، حفظ تاریخ ملت‌ها و فضیلت ستایی و ارج نهادن به ویژگی‌های اخلاقی و صفات و سجایای نیک نیاکان و ترویج این سجایا کاری پسندیده است اما زمانی که افکار و اعمال ما بوی خونگرایی می‌دهد و به سوی نژادپرستی، تحریف تاریخ، توهین به دیگر ملت‌ها، زیر پا گذاشتن و خدشه‌دار کردن منزلت و کرامت انسانی سوق پیدا می‌کند رفتاری مذموم و ناپسند بوده و عواقب غیرقابل جبرانی دارد. هیچ قوم و ملتی به سبب افتراق لسانی و تفاوت نژادی بر دیگری برتری ندارد و باید در کنار افتخار به وطن و فضائل اجداد و نیاکان که از لازمه‌های پایداری و بقای یک جامعه، ملت و کشور است، به همه‌ی انسان‌ها عشق ورزید و همت خود را صرف تربیت همگانی کرد. این نگرش قومی در تاریخ انسانیت بسیار اهمیت دارد. برخی از قهرمانان فرهنگی ملل و اقوام، شایستگی رسیدن به چنین نگرشی را نداشتند.

دیدگاه دیگر شعرا و نویسندگان درباره‌ی فردوسی:

فردوسی برای ساختن کاخی برای زبان فارسی تلاش بسیاری کرد و سنگ‌های زیادی را روی هم انباشت اما کاخ‌های بسیاری را نیز ویران ساخت و مهمترین آن «کاخ انسانیت» بود.

شاعر و نویسندگانی به تمجید و تعریف از ابوالقاسم فردوسی پرداخته و لقب حکیم بر او نهاده‌اند ولی باید به این نکته توجه کرد که بیشترین حجم بزرگنمایی‌ها و پرداختن به شخصیت فردوسی در دوران فاشیستی پهلوی و با اهداف نژادپرستانه و آسمیله‌سازی ملت‌ها صورت گرفته است. اما در این بین بعضی از نویسندگان و شعرای فارسی‌گوی هم عصر و پس از فردوسی چشم به روی واقعیت‌ها نبسته‌اند و نظرات خود را گفته‌اند.

عطار نیشابوری خواندن شاهنامه را بدعت و ضلالت گفته است. سرایندگان دیگر نیز از فرخی سیستانی «گفت که شاهنامه دروغ است سربه سر» و معزی نیشابوری «من عجب دارم ز فردوسی که تا چندان دروغ/ از کجا آورد و بهیوده چرا گفت آن سمر» گرفته تا انوری «در کمال بوعلی نقصان فردوسی نگرا هر کجا آید شفا شهنامه گو هرگز مباحث» فردوسی را سرزنش کرده‌اند.

فردوسی و نگاه توهین آمیز وی به زنان:

زنان را ستایی سگان را ستای
که یک سگ به از صد زن پارسی
فردوسی در شاهنامه معتقد است که مرد در زندگی نباید با هیچ زنی «مشورت» نماید. چون هیچ زنی دارای «رای و تدبیر» نیست و زنی «رای زن» یعنی «صاحب اندیشه و تدبیر» در دنیا پیدا نمی‌شود، لذا می‌گویند:

مکن هیچ کاری بفرمان زن
که هرگز نبینی زنی رای زن
او معتقد است که در زندگانی شخص و فرد «به اختر» یعنی نیک اختر و نیک ستاره و خوش طالع و خوشبخت کسی است که اصلاً از بیخ و بن «دختر» نداشته باشد و اگر خانواده‌ای صاحب «دختر» باشد، خانواده‌ای بدبخت محسوب می‌شود. او می‌نویسد:

به اختر کسی آن دان که دخترش نیست
چو دختر بود روشن اخترش
نیست

فردوسی معتقد است نه تنها افراد عادی بلکه پادشاهان با تاج و تخت نیز صرفاً به خاطر داشتن همین یک دختر «بد اختر» یعنی «بد بخت و بیچاره» هستند.

که را از پس پرده دختر بود
اگر تاج دارد بد اختر بود
دختر کشی:

«دختر کشی» و «سر بریدن دختران» بلافاصله بعد از تولد از توصیه‌های فردوسی است تا پدر دختر دچار «کیمیا» یعنی «حیله و نیرنگ» دختران نگردد.

در جامعه ما هنوز هم زن را جنس دوم می پندارند و حتی ما اگر در روابط اجتماعی خود نگاه دقیق تری داشته باشیم هنوز بسیاری افراد به اصطلاح روشن فکر در گفتار خود ولو به شوخی زن را از لحاظ فکری و شعور در سطح پایینی می دانند. در چنین جوامعی افکار نادرست و نامتعارف، فرهنگ اکثریت مورد قبول واقع می شود و به مرور زمان این فرهنگ به یک اعتقاد در آنها تبدیل می شود و در این بین اگر فردی یا را فراتر بگذارد و به مخالفت با این فرهنگ نادرست ولی خوب پنداشته شده برخیزد، با بسیاری از این تهمت ها روبرو می شود و آن شخص از حصار و دایره نامحدود غیرعقلانی ولی تنگ فکرانه بیرون گذاشته می شود.

باید به هیچ مسئله ای نگاه تک بعدی نداشته باشیم در این مقاله فقط به نقش سمبل در جامعه اشاره شده ولی قطعاً عوامل دیگر نیز در جامعه و رفتارها و واکنش های متقابل تاثیر می گذارند.

هنوز هم که هنوز است کلماتی مانند نامرد، ضعیفه و ... در گفتمان و ادبیات فارسی رایج است. هنوز که هنوز است به ملت ها و اقوام دیگر توهین می شود و برای آنها جک نوشته می شود ولی سوال اصلی این است " اسطوره سازی به چه قیمتی و با چه هدفی؟ "

افرادی با افکار نژادپرستانه و ضد بشری بت های مقدس و قهرمانانی می تراشند ولی باید با این افکار و قهرمانان ساخته شده به مبارزه برخاست.

اگر به مفهوم انسانیت اعتقاد داریم، باید کمی بیشتر ببانیدیم، باید کمی بیشتر به اتفاقات رخ داده و افکار و اهداف گوناگون حساس تر و دقیق تر باشیم ...

این توصیه نسل اندر نسل می باید عمل گردد و پسری که به وصیت پدر و پدربزرگ و نیای خود عمل نکنند و از «راه نیا» یعنی از راه و روش پدران و اجداد خود برگردد، عاقبت دچار حيله و نیرنگ دختران خود شده و ابروی خانواده ی خود را بر باد خواهد داد.

فردوسی با یادآوری این توصیه ی نیاکان، با تاسف می نویسد:

مرد گفت چون دختر آمد پدید
بیایستش اندر زمان سر برید
نکشتم، بگشتم ز راه نیا
کنون ساخت بر من چنین کیمیا
فردوسی معتقد است که صاحب دختر شدن باعث سرفکندگی خانواده است. و در مورد سؤالی در رابطه با دختران می آورد:

چنین داد پاسخ که دختر مباد
که از پرده عیب آورد بر نژاد
فردوسی همچنین در مورد زن نیز چنین نظری دارد و بهترین زن را زنی می داند که اصلاً از مادر متولد نشده لذا از بین داستان سیاوش نتیجه می گیرد که:

سیاوش ز گفتار زن شد به بار
خجسته زنی کاو ز مادر نژاد
و بهترین زن را زن بی سر می داند و می گوید:

زبان دیگر و دلش جای دگر
از او پای یابی که جوئی تو سر
فردوسی معتقد است به زنان رازی نباید فاش کرد، چون اگر رازی را فاش کردی آن را در کوی و برزن شهر خواهی یافت:

که پیش زنان راز هرگز مگوی
چو گویی سخن بازبایی به کوی
فردوسی بهترین «داماد» را برای «دختر» در جامعه «گور» یعنی «قبر» می داند و عقیده دارد که دختر را باید با گور مزدوج کرد:

که را دختر آید بجای پسر
و بیتی دیگر از فردوسی:

زن و ازدها هر دو در خاک به
جهان پاک از این هر دو ناپاک به
فردوسی با شعرهای خود با نگاه تحقیرآمیز به زنان وقتی به عنوان یک سمبل مطرح می شود، خواه ناخواه نقش قابل توجهی در نگاه به زنان دارد.

بیشتر زنان شاهنامه خائن، هوسران و توطئه گر بوده و کاربرد ایزاری دارند.

- ۱- شاهنامه فردوسی، چاپ مسکو، ۱۹۶۷.
- ۲- چهره زن در شاهنامه فردوسی، مقاله حسین فیض الهی وحید
- ۳- پیشگفتار دیوان لغات ترک، شیخ محمودبن حسین کاشغری، ترجمه دکتر حسین محمدزاده صدیق

اويغور توركلرى

على درگاھى

يوكسك مدنيت قوران تورك دۆولتلىرىدىن بىرى دە اويغور خاقانلىغى دىر. اويغور توركلرى ھون توركلرىنىن تۆرمە لرىندىن سايىلىر. اويغورون معناسى «متفق(اويوشان)» دئمكىدېر. دوققوز اوروقدان مئيدانا گلن اويغور توركلرى بىرلىشىپ بىر بىلىك قوردوقلارنى اوچون، اۆزلىرىنە بو آدى وئرمىشىدېر. دوققوز اوغوزلار دا بونلاردا قاتىلىنجا، بو سايبى ۱۰-۱۱ چاتمىش و بئلىجە اون اويغور دئىئە آتلىر. اويغور تۇرۇپش(يارادىلىش) افسانەسى بئىلە سۆيلىنلېر:

«اويغور تۇرۇپش افسانەسى»

اسكى بىر ھون خاقانىنىن دونىلار گۆزلىكى يىزى اولور، بونلار او قدر گۆزل ايدىلر كى باشچى(خاقان) و دىگر اينسانلار، گۆي تانرى (توركلرىن ايناندىقلارنى تانرى) بونلارنى اينسان لارلا دئىيىل، آنجاق تانرىلارلا ائولمىك اوچون ياراتمىش اولدوغونا ايناندىلار. ھون خاقانى قىزلارنىن اينسانلاردان اوزاق قالمالارنى اوچون اۆلكەنىن قوزنىيندە بۇيوك بىر تىكىننى تىكىر و ايكى قىزىنى دا اورا قويوب و گنجە- گوندوز قىزلارنى نىن ائولمەسى اوچون گۆي تانرىبا يالوارماغا باشلايىر. قىزلار تىكىلىدە حيات سوزركن اطرافدا بىر ائركك بوزقورد دولاشماغا باشلايىر و گنجە گوندوز اوردان آيرىلماز اولور. قىزلارنى كىچىمى بو بوزقورد، گۆي تانرىدان باشقاسى اولاي بىلمىز دئىئە دوشونور (گۆي تانرى بوز قورد جىلدىندە) و باجىسىنى راضى سالاراق بوزقوردلا بىرلىشىدېر. اونلارنى بىرلىشمەلرىندىن دوققوز اوغوز- اون اويغور اوشاقلارنى دوغولدى و بئلىجە اويغور سويو تۇرە يىر. بو اوشاقلارنى سسى عئىنى بوزقوردون سسى ايدى...

اويغور بىلىگى ۵- جى عصرىن ايكىنچى يارىسىندا سئلننقا چايى (موغولىستاندا قاينايىپ روسيادا بايكال چايىنا تۆكولور) دولايلايندا(اطراف، يان) قورولموشدو. ۶۳۰- جو ايلدە بىرىنچى گۆي تورك خاقانلىغى چۆكموش، اويغورلار سا گولنمىشىدېر و بو تارىخدە قىسما موستقىل اولدولار. اويغورلار گئندىكجە گولنە رك گۆي تورك خاقانلىغى يىخىلدىغى زامان اونلارنى يىرىنى آلمىش و بۇيوك تورك خاقانلىغىنىن سوزدورتى اولدولار. دئمك ۷۴۵- جى ايلدە گۆي تورك حاكىمىتى سونايىتتىنچە، ھمىن تورپاقلار اوزرىندە يىتنى بىر دۆولت قوردولار. داھا دوغروسو تورك خاقانلىغى، خاندان دىشمىش اولدو. ايلك اويغور خاقانى «قوتلىق بىلگە كول»، «اوردو- بالىق» شھرىنى قورموش و ۷۴۵- جى ايلدە اولدويوندى، يىرىنە اوغلو «مۇين چۆر» كئچدى. مۇين چۆر دىگر توركلرلە بىرلىشەرك داھا گوج آلمىش و چىنە دوغرو آخماغا باشلامىشىدېر. ۷۵۱- جى ايلدە عرب اسلام قوووه لرىلە چىن آراسىندا بۇيوك بىر ساواش اولدو. بو ساواشدا چىن مغلوب اولوب و اورتا آسيادان چكىلمك مجبور يىتىندە قالدى. فقط چىنلىلرىن ترك اتندىيى يىرلىرى عربلر دىيىل اويغورلار ائىدلار. مۇين چۆرون گوجو گئندىكجە آرتىرىلىردى آما بىر يانلىش قرار وئرمكە تولىموسال قورومو سارسىتدى. او دا مانى دىنىنى (مىسجىت، مزدكلىك و بودا آيىنىن قارىشىغىندان مئيدانا گلمىش بىر دىن) قبول ائدىب و اونو ياماسى ايدى، بو آيىن توركلرىن روھونا اويغون بىر دىن دئىيىلدى.

مثلا بو دىنە گۆرە، حنىوان اتى يىمك ياساق و بو توركلرىن دۇيوشكن روحلارنى اسكىلدىردى. دوغو توركوستاندا اويغور دۆولتىندە مانىنىن دىنى چوخ بايلىدى فقط آزدا اولسا ياواش- ياواش اسلامىت دە يايىلماغا باشلامىشىدې. اسلامىتتى ايلك قبول ائىدىن قارلوق توركلرى بو دىنى اويغور سويداشلارنى قبول ائتىدردىلر. اويغورلار آسيانىن دوغو و باتىدىسىنداكى مدنيت لره گوجلو تاثير ائتىدېر.

«اويغور مدنيتى»

اويغورلار عربلەر و آوروپالىلار كاغىذ حاضىرلاماغى اۇپرتىدېلر. يازى يازماق اوچون آرتىق پولات قلم دئىيىل، آغاچدان دوزلدىكلىرى قلم ايشلەدردىلر. اويغورلارنى دىل و يازى لارىندان دئمىش اولساق، آلتاي دىل قورويونون «خاقانلى» لھجەسىندە دانىشردىلار و يازىلارنىدا توركلرىن مىللى يازىسى اولان اورخون اليقباسىنى قوللاندىلار(ايشلەدردىلر). داھا سونرا مانى دىنى تاثيرى ائتىندا «سوغد» اليقباسىنى و داھا سونرا اسلام تاثيرى ائتىندا عرب اليقباسىنى قوللاندىلار. اويغورلارنى موسىقىدە چوخ شۆھرتلر ياردىر بئىلە كى مىللى چالغى ائتلرلىرىن قوپوز اولدوغو سۆيلىلر. اويغورلاردا «توي» دئىيىلن ضىافت و شئلىك بايراملارنى چوخ اولور و بو بايراملاردا قوپوز چالپ ماھنى سۆيلىمك بىر عادت اولموشدو.

اويغورلار بۇيوك بىر تورك خاقانلىغى قوردوقلارنى اوچون نە قدر دە اونلاردان دانىشمىش اولساق آزدى آما يازىمىزى سونلاندىرماق گرەكىر و سونوندا سۆزوموزو گۆزل بىر اويغور اتلار سۆزويىلە بىتيرىرىك: «مىن آدمىن اوزونو تانىمىنجا، بىر آدمىن آدنىنى بىل». (اينسانلارنى اوزلىرىلە دىيىل، بىلىكلىرى و ائزلىرىلە تانى) قايناق لار:

۱- توركون قىزىل كىتابى - رفىق اۆزدك.

۲- ايسلامىتدن اۇنچە توركلرىن تارىخى - كامران گورون، فاروق

درگذشت پدرب قلب ایران و سکوت رسانه‌های ایرانی

مهرداد جلالی فر

- نگاهی به تاریخ و فرهنگ تورکان، چاپ‌های تهران، آنکارا، باکو (به زبان تورکی)
- ادبیات‌شناسی، چاپ تهران و باکو (به زبان تورکی)
- تاریخ فلسفه غرب، چاپ باکو (به زبان تورکی)
چندی قبل پروفیسور هیئت به دلیل وضعیت نامناسب جسمانی در بیمارستان باکو بستری بود. به دنبال انتقال پروفیسور جواد هیئت به بیمارستان "کلینیک مرکزی" باکو، به پیشنهاد نهاد ریاست جمهوری تورکیه قرار شد تا از طریق یک هواپیمای آمبولانس متعلق به تورکیه، ایشان به یکی از بیمارستان‌های مجهز آنکارا منتقل شوند.

ولی به دلیل اوضاع جسمی نامناسب پروفیسور هیئت، این امر از سوی پزشکان آذربایجانی صلاح دانسته نشد و از این رو قرار گردید تا گروهی از پزشکان تورکیه، به همکاری با پزشکان آذربایجانی در باکو بپردازند.

با نهایت تأسف، زحمات دولت آذربایجان و تورکیه به نتیجه‌ای نرسید و بعد از ظهر سه شنبه ۲۱ مرداد ۱۳۹۳ پروفیسور هیئت در باکو به دیار باقی شتافت و تشییع جنازه ایشان در آرامگاه مفاخر جمهوری آذربایجان با حضور تنی چند از مقامات و اعضای جامعه پزشکی و مقامات ارشد جمهوری آذربایجان و خانواده پروفیسور هیئت و حجت الاسلام اردبیلی برگزار شد.

بسی جای تأسف و تعجب می‌باشد که نه تنها خبر درگذشت ایشان که بزرگترین خدمت را به جامعه ایران نمود و عمر خود را وقف خدمت به مردم این سرزمین کرد؛ در هیچ یک از رسانه‌های ایرانی در این خصوص اطلاع رسانی نشد. علاوه بر این در برخی رسانه‌های مجازی ایشان و به طور کلی ملت شریف آذربایجان با ادبیاتی بسیار نامناسب مورد خطاب قرار گرفته و موضوعاتی را که به هیچ وجه نمی‌توان به ایشان نسبت داد را مطرح کردند. این در حالی است که به طور معمول باید تمامی اخبار و اطلاعات دنیا در رسانه‌ها مطرح شوند ولی متأسفانه خبرهای مربوط به پروفیسور هیئت و تنی چند از اشخاص بارز این خطه در بایکوت خبری می‌ماند.

پروفیسور هیئت فرزند میرزا علی هیئت، مجتهد و رئیس سابق دیوان کشور بود. در سال ۱۳۰۴ در تبریز به دنیا آمد. تحصیلات ابتدایی، متوسطه و دو سال اول رشته پزشکی را در ایران گذراند سپس جهت ادامه تحصیل راهی استانبول شد. در ۲۱ سالگی دکترای پزشکی را از دانشگاه استانبول و در ۲۷ سالگی درجه تخصصی جراحی را از دانشگاه پاریس اخذ نمود. در ۳۷ سالگی اولین جراحی قلب باز را در تهران انجام داد و چندی بعد در سال ۱۳۴۷ اولین پیوند قلب در سگ‌ها را در تهران با موفقیت کامل به پایان رسانید. پروفیسور هیئت ۱۳ سال سردبیر مجله دانش پزشکی در ایران بود و در کنفرانس‌های جراحی بین‌المللی ایران را نمایندگی می‌کرد. پروفیسور جواد هیئت که در میان پزشکان به "پدرب قلب ایران" معروف بود، از سال ۱۳۶۲ به عضویت آکادمی جراحی پاریس انتخاب شد.

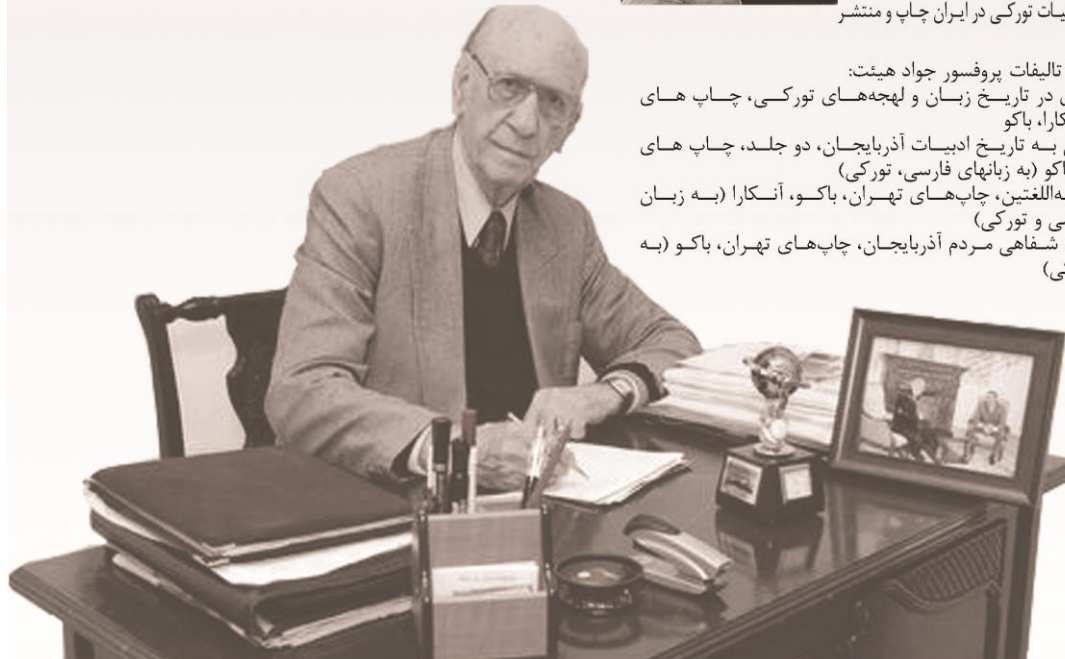
تاکنون ده‌ها مقاله و سخنرانی از او در کنگره‌های بین‌المللی جراحی به زبان‌های تورکی، آذربایجانی، ترکی استانبولی، فرانسوی و انگلیسی در مجلات معتبر پزشکی جهان چاپ شده‌است.

پروفیسور جواد هیئت از سال ۱۳۵۸ به همراه

جمعی از همفکران خود اقدام به انتشار نشریه دو زبانه «وارلیق» نمود. وارلیق فصلنامه ادبی، هنری، فرهنگی و تاریخی به دو زبان تورکی و فارسی است. این فصلنامه بیشتر در مورد زبان تورکی و لهجه‌های مربوط به آن پرداخته است. که علاوه بر تورکی آذربایجانی، تورکی خراسانی، تورکی قشقایی، تورکی تورکمنی و... را پوشش می‌دهد. این نشریه علاوه بر حوزه‌های تحقیقاتی در مورد تورک‌شناسی با تمرکز بر ادبیات تورکی در ایران چاپ و منتشر می‌شود.

بخشی از تالیفات پروفیسور جواد هیئت:

- سیری در تاریخ زبان و لهجه‌های تورکی، چاپ‌های تهران، آنکارا، باکو
- نگاهی به تاریخ ادبیات آذربایجان، دو جلد، چاپ‌های تهران و باکو (به زبانهای فارسی، تورکی)
- مقایسه‌اللغتن، چاپ‌های تهران، باکو، آنکارا (به زبان‌های فارسی و تورکی)
- ادبیات شفاهی مردم آذربایجان، چاپ‌های تهران، باکو (به زبان تورکی)

جیلوولوق

سعید رهگوی

اوروسلار بؤیوک پطر زامانیندان ایران اۆلكهسینه گؤز تیکیب و اورتا- دوغو بۆلگه‌لرینه یول اچماق ایسته‌ییردی‌لر و بو ایسته یین اؤنونده آذربایجان و قفقاز اؤنملی بیر دروازا گؤرونوردو. بو بۆلگه‌لرین اولوسونون موسلمان اولدوغو، مسیحی اوروسلاری باشقا فیکیرلره یؤنلندی و اودا بۆلگه‌ده اولان اثرمنی‌لری بیر یئره ییغیب دستکلمکله بو بۆلگه‌لرین خالقینین ترکیبینی ذییشدیرمک اییدی. بو آماج ایئتیشمک زامان بویو تئزارلی اوروسلار فیکیرینده اولموشدو آنجاق قاجار- تئزار ساواشلارینا قدر سونوجسوز قالمیشدی و بو ساواشلارین سونوندا اوروسلار اثرمنی‌لردن یاردیم آلاق قاجار اوردوسونا غالیب اولدوقدان سونرا بو تاریخی آماج‌لارینا یئتیشدی‌لر. بو سورجده قفقازین موسلمانلار ایلتیندن چیخماسی اثرمنی‌لر فیکیرینده اولان بؤیوک اثرمنیستان قورماق، اثرمنی‌لر اوچون اؤنملی ساییلیدی و قاجار- اوروس باغلانتیسی اوزرینه اثرمنی‌لرین قاجار و عثمانلی اۆلكه‌لریندن قفقازدا کوچوش‌لری اولدو. ۱۸۵۹ ایلینه قدر آذربایجان و قفقازدا اوروسلار طرفیندن موسلمانلار حاقسزلیق و اثرمنی‌لره دستک و ترمک دورومو دوام اندیردی کی بو ایله اثرمنی‌لر اثرمنیستان قورماق آماجینی گئچکشدیرمه اوزرینه «داشناک» حزبی دوزلدیب و موسلمانلاری آزادان گؤتورمک ایسته‌ییردی‌لر. ۱۹- جو یوزایلین سونوندا عثمانلی اۆلكه‌سینده بو آماجی یوروده بیلیم‌دیک‌لری اوچون سون گوج‌لرینی آذربایجاندا قوللانماغا قویدولار. اثرمنی‌لر بیرینجی دونیا ساواشینین اوچونجو ایلی (۱۹۱۷) روسیه‌ده اولان انقلاب و دئوریمی فورصت سایارق اثرمنیستان قورماق آماجی ایله آذربایجان موسلمانلارینی اۆلدورمه‌یه باشلادیلار. اونلار ۱۹۱۸- جی ایلین ژانویه‌سینده آذربایجانین ایروان شهری و ۲۰۰- دن چوخ کئنده یورویوب ۳۰۰- میندن چوخ اینسانی اۆلدوروب و چوخ‌لارینی اۆز دیارلاریندان قاقچین سالماق ایله بو تاریخی موسلمان شهرینی اۆز ال‌لرینه آلدیلار. او ایل اثرمنی‌لرین تاماهی بو حدهده سیغیشماییب و آذربایجانین بیر چوخ شهرینه ده یورویوب سوی قیریمی‌نا دوام اندیردی‌لر آنجاق قارداش اۆلكه، عثمانلی حوکومتی اثرمنی‌لرین آماجینی دوشونوب اوردوسونو آذربایجانا گؤندرمه‌سی ایله اثرمنی‌لرین ایستک‌لرینی بؤیومه‌سینه سون قویدو.

او چاغدا بو اولای‌لار ایله برابر آرازین بو تاینیدا دا همین جینایت لره همین آماج‌لا باش وئردی. بیرینجی دونیا ساواشیندا عثمانلی اۆلكه‌سی‌نین ایرانا یاخین سینیرلارینداکی (نصیبین و وان شهرلری) آشوری‌لر(جیلولار) همین آماج‌لار ایله دونیا ساواشیندا اولان عثمانلی ایمپیراسینا باش قالدیریپ قارغاشلیق یاراتدی‌لر آنجاق عثمانلیدا یئنیلیب دؤیولدوکدن سونرا ایران آذربایجانینا قاقچین اولدولار و آذربایجانین کئندلری و شهرلرینده(اورموسلماس‌خوی) چیریل- چیبلاق آذربایجان خالقینین اینسانلیق داوارنیشلاریندان یارالانلاراق اۆزلرینه یئر سالدیلار. آنجاق زامان سورجه‌ینده بو دؤنه اینگیلیس، جیلوولاری، آذربایجانین یئرلی آشوری‌لری و قفقازدان گلن اثرمنی‌لر ایله برابر دستک‌لیمیپ و اونلاری ساواشدا اولان عثمانلی‌یا قارشى حوکومت قورماغا یؤنلیدردی و اینگیلیس جبهه‌سینده اولان فرانسو و اوروسلار دا چئشیتلی یاردیم‌لاری ایله بو یولدا اثرمنی‌لره بؤیوک دستکچی اولدولار.

۱) جیلوولارین آذربایجاندا دستکلمه‌سی و سیلاح‌لانماسی: اوروسلار ۱۹۰۹ ایلی‌ندن آذربایجان ۹ ایل ایشغال آلتیندا ساخلامیشدی‌لار. بیرینجی دونیا ساواشینین سونوندا اوروس اوردوسو روسیه‌ده اولان اینقیلاب و دئوریمه گؤره آذربایجاندا گئری دؤنمه‌یه قارار وئردی و آذربایجان ۹ ایلی ایشغال آلتیندا باشلادی. بو آرادا قوشونلارین دوزنسیز اولماسی اوچون آذربایجاندا اولان اؤز سیلاح‌لارینی اۆلكه‌لرینه داشیماق مومکون دئییلدی بو سبب‌دن دولایی سیلاح‌لارینی آذربایجانین یئرلی حوکومت باشچی‌لارینا وئرتمک ایسته‌دی‌لر آنجاق حوکومت باشچی‌لاری قبول ائتمه‌دی‌لر و اوروسلار بو سیلاح‌لاری اورمدا اولان اثرمنی‌لره، جیلوولارا و بعضی کوردلره بوراخیب آذربایجان ۹ ایلی ایشغال آلتیندا اولان اثرمنی‌لر جیلوولار و بعضی کوردلر اوروسلارین سیلاح‌لارینا ال تاپاراق آذربایجانین اورمو شهرینی‌نین سیاسی دورومونو ذییشدیریب و زامان زامان اورمو و اطراف شهرلره گرگین قارغاشلیق‌لار یاراتدی‌لر.

۲) جیلوولارین آماج‌لانماسی: اوروسلارین گئری دؤنمه‌سیندن سونرا متفقین جبهه‌سی‌نین ایرانداکی یئرلی بوش قالدی و اینگیلیس بو یئرلی دولدورماق اوچون اوروسلارین سیلاح‌لارینی اوچون قیمته آلیب و بو سیلاح‌لارلا آذربایجاندا اولان جیلوولاری و اثرمنی‌لری دستکله ییب و اونلارا آذربایجاندا اؤز گور حوکومت یاراتما سؤز وئرتمه سییله عثمانلی‌یا قارشى بو سینیرلاردا دیرنمک گؤزونی آشوری‌لره و اثرمنی‌لره وئردی. بئله‌لیکله اینگیلیس اوروس اوردوسونون یئرینی ایراندا دولدوروب و دئمک اثرمنی حوکومتی یاراتماقلا بیرینجی دونیا ساواشیندا اولان عثمانلی و المانیا اؤنونده بیر دیرک یارادیردی. سانکی آذربایجان میللتینده اوروسلارین چیخیشیندان سونرا ارحات یاشاییشا یئتیشمک آرزوسو یارانیردی آنجاق اینگیلیس و فرانسو بو آرزونو آذربایجان خالقینین گؤزوندن قویوب و نچجه ایل داها آذربایجان میللتینی گرگین گون‌لره گتیردی‌لر.

۳) جیلوولارین جینایت‌لری: زامان سورجه‌ینده اثرمنی‌لر (قفقاز و عثمانلی‌دان گلن و اورمو و سولدوز یئرلی اثرمنی‌لر) متفقین جبهه‌سی‌نین یاردیمی ایله (آمریکا-فرانسالی مسیونرلر و اینگیلیس- اوروس افسرلری) قوشون دوزنلمه‌یه باشلادیلار. ۱۳۹۶ گونش ایلی‌نین بهمن آییندا اثرمنی‌لر قوشونلارینی قوردوقدان سونرا سونرا شهرینه ساواش بهانه‌سی سالیب موسلمانلاری اۆلدورمه‌یه باشلادیلار. بو دوروم اورمو خالقینی ائتکی‌لندیریب و اثرمنی‌لر اؤنونده ساوونما یا باشلادیلار. شهرده قارغاشلیق یارانادی. عئینی زامان اجلال الملک اورمونون حاکیمی ده بو دورومو قالدیرما یا باشلامیشدی. او گون اثرمنی‌لر شهرین ائتشینده ۱۰۰- دن چوخ اینسانی اۆلدورموشدولر آنجاق هله شهر یئرلی تسخیر ائده بیلیمه‌میشدی‌لر. اثرمنی‌لرین تام سیلاح‌لی و اؤیردیلیمیش قوموتان و باشچی‌لاری اولدوقلارینا گؤره آماج‌لارینی گؤزلرینه آلیب جینایت‌لرینه دوام اندیردی‌لر. کچچیک سوردهن سونرا ساواش توپو ایله شهر یوروب یول اچماق ایله شهره گیریپ راستلان اینسانی اۆلدوروردولر. اورمو خالقینین یئرلی سیلاح و بیلگین باشچیسى اولمادیغی اوچون شهرده دوزنلی ساوونماق اولمادی و تئنگی اولان هر کیمسه داغیناق اوزره اؤزوندن دفاع اندیردی. ساواشین ایلیکینده اثرمنی‌لر اؤنونده یاخشى دیرنیش اولموشدو آنجاق اثرمنی‌لرین شهر یئرلی توپا باغلاماسی قازاق‌لارین اولومو و سیلاح‌لارین اثرمنی‌لر ایله دوشمه‌سی کیمی اولای‌لار اورمو خالقینی چوخ ائتکی‌لندیردی و بئله‌لیکله اثرمنی‌لرین شهر یئرلی آماقدا چوخلو گلیشمه‌لری اولدو.

کودک آذربایجانی، مقتول رسانه‌های ایرانی

رضا حق

مک لوهان رسانه‌ها را به دو دسته بزرگ تقسیم می‌کند:

۱. وسایل ارتباط انفرادی: مانند گفتار، تلفن، نامه و...
 ۲. وسایل ارتباط جمعی: مانند تلویزیون، روزنامه، انتشارات و...
 تلویزیون ماشینی اعجاب انگیزی است که بین دنیای زنده‌ها یعنی انسان‌ها و موجودات بی‌جان قرار می‌گیرد. تحقیقات وسیع جامعه‌شناسان نشان می‌دهد که: «بچه‌ها از سن سه سالگی روزانه ۴۵ دقیقه تلویزیون تماشا می‌کنند. آن‌ها بینندگان تلویزیون را به سه دسته موافقین، معترضین و معتدلیین تقسیم می‌کنند که کودکان و نوجوانان را در گروه اول می‌دانند».

همانطور که در بند بالا گفته شد، تلویزیون ماشینی است اعجاب انگیز؛ وقتی که این ماشین وارد دنیای کودک می‌شود، کودک تلویزیون را همچون فردی می‌پندارد که هر لحظه می‌تواند داستانی برای او نقل کند، او را سرگرم کند و حال آن که والدینش نظر به گرفتاری‌های گوناگون همواره در اختیار کودک نیستند. هرچند کودک در سنین بالا می‌تواند تا حدودی در انتخاب برنامه‌ها مداخله کند، لیکن در برابر تلویزیون نقشی پذیرا دارد. با بعضی از شخصیت‌های موجود در برنامه‌ها خو می‌گیرد، همچنان که چنین حالتی را در برابر آن چه در بازی‌ها پدید می‌آورد، احساس می‌کند.

کودکی ۶ ساله را در نظر بگیرید که برنامه‌ای کاملاً بیگانه را تماشا کند؛ این کودک جز تشخیص حرکات تصاویر و عکس العمل بر حالات روانی مانند صحنه‌های ترسناک چیز دیگری نمی‌فهمد و هیچکدام از پیام‌های منفی یا مثبت برنامه را درک نمی‌کند. همانگونه که کانتز معتقد است: «حتی نیرومندترین وسایل ارتباط جمعی نمی‌تواند اثری بر فرد نهند که با زمینه‌های روانی و اجتماعی او قابل انطباق نباشد. افراد آن چه را که می‌بینند یا می‌شنوند با احتیاجات خود منطبق می‌سازند». همان کودک نیز به دلیل عدم انطباق احتیاجات روانی و اجتماعی، هیچ تأثیری از برنامه بیگانه نمی‌گیرد.

کودک آذربایجانی را در نظر بگیرید که طبق گفته گلیک و لوی «تا ۵ سالگی در صدد یافتن شخصیت است و هر آن چه که به طور مستقیم بر روابط وی با دنیایی که در آن رشد می‌یابد، اثر نماید، ساختمان آرام «من» وی را در جهت‌های خاص سوق می‌دهد». همین کودک بیشترین اوقات خود را در مقابل برنامه‌هایی صرف می‌کند که با فرهنگ و زبانی کاملاً جدای از فرهنگ و زبان مادری وی با او صحبت می‌کنند.

در این میان نیم‌نگاهی به نظریه داویدسن که از تحلیل احتیاجات و انتظارات گیرندگان آغاز می‌کند، می‌اندازیم. به نظر او «نیازها فقط در صورت دستکاری محیط (که موجبات انطباق بهتری را با نیازها فراهم می‌آورد) ارضا می‌شوند که این خود مستلزم امکان انتخاب است. بدین ترتیب، چگونگی کاربرد وسایل ارتباط جمعی در رفتار، یا سلسله نیازهای ناشی از فشار محیط مرتبط است». حال آن که این کودک از یک سو به دلیل مشکلات گوناگون که والدینش دارند، بیشترین مصرف کننده تلویزیون است و از سوی دیگر، سادگی و فقدان شبکه‌ای به هم پیوسته متشکل از اندیشه‌ها و باورهای ذهنی کودک، بیشترین تأثیر را از تماشای برنامه‌های تلویزیون می‌پذیرد.

ساواشین ایکینجی گونونده شهر باشچی لاری و بعضی روحانی‌لر اورمونون یئرلی اثرمنی‌لری‌نین ساواشا گبریشمه‌سینه ماراتا گؤستره‌ک اونلارین اؤنونده دیرنمکدن واز کنجیب و اونلارلا باریشماغا قرار وئریدیلر بوندان دولایی مارشیمون اثرمنی‌لرین دینی باشچی لاری ایله گؤروشه گندیب دانیشدیلاز آنجاق بو گؤروش‌لر یارارسیز قالیب و اثرمنی‌لر موسلمان لاری ال‌سداراق یئئیدن جینایت‌لرینه دوام وئریدیلر.

نچسه گون اورمودا اول- اولدور سالدیقان سونورا ماریشمون سلماس کوردلرینی اؤزلیله ال‌بیر اتمک اوچون سمیتقو ایله گؤروشه گئندی کی بو گؤروش مارشیمونون اولوموبله سونا چاندی.

او چاغدا اثرمنی‌لرین جینایت‌لری ساده‌جه اورمو شهرینه اولمادی. اثرمنی‌لر اورمونو ساده‌لیک‌له اله کنجیدیکدن سونورا سلماسی آلماق اوچون حرکت ائتدیلر. خوی و سلماس حاکیمی وئوق‌المالک سلماسا یاردیم اولماق اوچون بیر عده سلماس خالق ایله خویا گئری دؤندو و اثرمنی‌لر آسانلیق لا بو شهری ده اله کنجیدیلر.

۴ اثرمنی‌لرین سونو:

۱۲۹۷ ایلی‌نین اردیبهشت آیی‌نین سونوندا خویا خبر گلدی عثمانلی اوردوسو سلماس و اورمونو آزاد اتمک اوچون یاخینلاشیر. سانکی تورکیه‌نین باغیمسزلیق ساواش‌لاری و ایچ موشکول‌لری اولراق، عثمانلی عسگرلری دیل‌داش‌لاری اولان آذربایجانی اثرمنی‌لرین آزاد اتمه‌یه قرار وئرمیشدیلر. عثمانلی اوردوسو خویا گبریدیکدن سونورا بو شهرین خالق‌ی‌نین یاردیمی ایله سلماسین قاقچین‌لاری‌نین گرگین دورومونا یئتیشمه‌یه باشلادیلار. دنمه‌لیدیر سلماسین ۴۰-

مین قاقچی‌نیندان ساده‌جه ۱۰- مینی دیری قالا بیلمیشدی. جیلوولار و اثرمنی‌لر عثمانلی‌لرین آذربایجانا گلمه خبرینی بیلن زامان یایدیق‌لاری جینایت‌لرین عاقبتینی بیلیب شهردن قاجماغا قرار وئریدیلر. خوی و سلماس شهرلرینی ال‌دقدان سونورا عثمانلی اوردوسو اورمویا دوغرو حرکت ائتدی اورمودا اولان اثرمنی قوشونلاری‌نین قوموتانی پطرس، گوجلو قووه‌سی ایله عثمانلی‌لرین قباغینی آماغا گلدی آنجاق عثمانلی اوردوسونون یوروشونون اؤنونو آلا بیلمه‌دی و اثرمنی‌لرین موسلمان اوردوسونا یئنیلمه خبری اورمو خالقینا دا یئتیشدی.

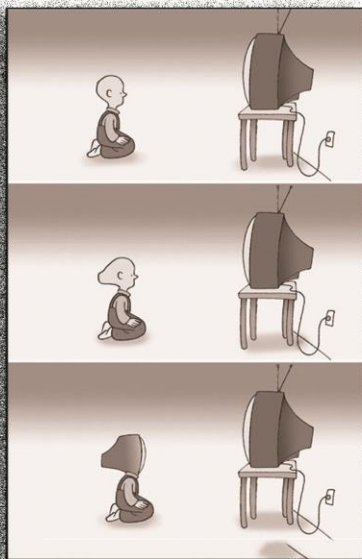
«بو اولای‌لار ۱۲۹۶- جی ایلین اسفند آییندا اورمودا باش وئردی و ۱۵۹ گوندن سونورا عثمانلی اوردوسونون اورمویا گلمه‌سی و اثرمنی‌لرین قاجماق‌لاریلا سونا چاندی و اوزوتولو سونوجو اولدو. ۱۵۰- مین کیشیدن (آدم) چوخ اثرکک، قادین و اوشاق اورمو، سلماس و اطراف کندلرده جان وئردی» ۱.

قایناق:

قتل عام مسلمانان در دو سوی ارس. صمد سرداری نیا.
 نشریه دانشجویی آذربایجانی دانشگاه امیر کبیر، ویژه نامه «آذربایجان و یک قرن جنایات ارمنه».
 ۱. کتاب خاطرات معتمد الوزاره، ص ۲۳۰.

پس از قتل عام اهالی اورمیه بدست جیلوها اجساد کشته شدگان سه روز در کوچه‌ها و خانه‌ها ماند که پس از آن اجساد را جمع آوری و در کانالی بزرگ دفن نمودند.

به عنوان مثال، امروزه هویت اسلامی در انگلستان اساسا سیاسی نیست. اما اگر هویت ملی و روال جاری انگلستان به گونه‌ای باشد که هویت ملی را بر مبنای تعصب انگلوساکسونی ببینند و علیه مسلمانان تبعیض روا دارند آن هویت قطعا سیاسی می‌شود. لذا مطلوب هر انسان آذربایجانی طرح و اعمال برنامه‌هایی برای تغییرات اجتماعی است که سلطه‌ی جامعه‌ای را بر جامعه‌ی آذربایجانی نه ممکن و نه جذاب سازد و تنها یک روند به اعتلای انسانی وجود دارد که آن، نه تلاشی مذبوحانه برای خنثی کردن گسست و از بین بردن خرد؛ بلکه، گسترش کامل خرد انسانی و قبول حقیقت گسست».

منابع:

جامعه‌شناسی وسایل ارتباط جمعی/ نوشته زان کازنوه؛ ترجمه باقر ساروخانی، منوچهر محسنی
جامعه‌شناسی نوین ارتباطات: رسانه‌ها در جهان امروز/ باقر ساروخانی

هرگز نباید تلویزیون را به عنوان تنها عامل در نظر گرفت. این وسیله روندهایی را که توسط محیط نزدیک فرد پدید می‌آیند، تقویت می‌نماید. برای تاثیر هرچه بهتر تلویزیون باید عوامل تاثیر گذاری بر کودک نیز هم سو با خواسته‌های تلویزیون باشد، نه مقابل آن.

گروهی مرکب از دانشمندان و محققین توسط سازمانی به ریاست پیر میشله در پاریس به وجود آمد. برنامه آن‌ها در سال ۱۹۷۱ تحت عنوان «باغ جادویی» بعد از انجام سلسله بررسی‌هایی عرضه شد. هدف اساسی این برنامه تامین رشد فکری کودک از طریق بازی بود که ورای آن یافتند که با استفاده از امکانات تلویزیون می‌توان بر رشد کودک از طریق برانگیختن تمایلات وی و عرضه کردن تصاویری پر معنا در شکوفایی شخصی وی بینشی خواه یکجانبه‌گر، خواه کلی ایجاد کرد. از این روست که همان کودک آذربایجانی بدون هیچ پناهگاه و حافظ در برابر وسایل ارتباط جمعی قرار می‌گیرد که هیچ، جامعه نیز مکمل اهداف رسانه‌هاست. از همان ابتدای تولد کودک آذربایجانی علاوه بر رسانه‌ها، تمامی نهادهای جامعه دست در دست هم می‌دهند تا وی را با فرهنگی غیر از فرهنگ آذربایجانی وفق داده و نیازهایی را در راستای اهداف آسیمیلیسیون در کودک رشد دهند.

طبق نظریه داویدسن که در پاراگراف‌های فوق بدانی اشاره شد، نیازها فقط در صورت دستکاری محیط ارضا می‌شوند. از نامگذاری گرفته تا تکمیل شخصیت کودک آذربایجانی، نیازهایی کاملا متفاوت زبان و فرهنگ مادری کودک را می‌سازند. جلوگیری استفاده از اسامی تورکی برای کودکان، عدم پخش برنامه‌ها و کارتون‌ها به زبان تورکی، فیلتر و سانسور شدید کتاب‌های کودک به زبان تورکی، تخصیص بودجه‌های کلان برای کتب و برنامه‌های تلویزیونی به زبان فارسی که برای کودکان طراحی شده است؛ که در مقابل، عدم تخصیص بودجه برای برنامه های کودک به زبان تورکی آذربایجانی، سرمایه گذاری های برنامه ریزی شده به زبان فارسی که بر امکاناتی که در جامعه برای کودکان تاثیر گذار است و در آخر، عدم تحصیل به زبان مادری برای کودک آذربایجانی در مدارس، همگی نمود برنامه ریزی‌های چندین و چند ساله به کودکان برای ایجاد نیازهایی کاملا متفاوت با زبان فرهنگ مادری کودکان آذربایجانی می‌باشد.

نتیجه

برای نتیجه‌گیری از این نوشته، به قسمتی از مقاله‌ی روزبه سعادت‌ی دانشجوی رشته اقتصاد دانشگاه تبریز اکتفا می‌کنیم: «هر هویت فرهنگی نیاز میرم به شناسایی فرهنگی دارد زیرا تنها در صورت شناسایی، ارزش آن هویت فرهنگی رشد کرده و کارکردهای خود را از دست نمی‌دهد. ولی اگر فرهنگ مذکور تحت تاثیرات فرسایشی و تحمیلی یکسانسازی فرهنگی قرار گیرد، لزوم شناسایی در سطوح دیگر پر رنگ تر خواهد شد.

تورک‌لرین اسکی یوردو و اونا گۆره اۆزلیکلری

ذکریا صفایی

تورک‌لرین ایلکین اۆلکلرینی اورتا آسیا دئییه تانییریق. سايان- آلتاي داغ‌لارین قوزئی- باتی بۆلگه‌سینده و یئنی سئی چایی بوی‌لاریندا یئرلشمیشدیلر. جوغرافیاسینا و زامانینا گۆره اولان سببلردن دولایی زامان بویونجا کۆچوب و ایندیکی تورک اۆلکلرینه یئرلشمیشلر. جوغرافیا باخیمیندان، مؤسسیم‌لری نین اۆزلیکلری اغیر، یاغینتی لار نظمسیز و بۆیوک اینسانی بیغینتی لاری قبول ائتمه‌ین بیر اورتاما صاحیبیدیلر. بئله بیر اورتامدا ساکین اولوب و صولحده یاشاماق ایمکانسیز گۆرونورکن بعضا کۆچ ائتمه لری گرہ کیر. بئله بیر جوغرافیا توپلومونا کسکین یاسالار گر کدیر؛ قولایجا واز کئچمه‌ین و برابرجه جزالاندیریجی قورال‌لار. او اوزدن دیر کی خیریسیتین لیک و بو تور بوموشاق دین‌لر یورالار دا یئر تاپماییلار. تورکون اسکی ایل آبی و ادبیاتی دا بونو تصدیق ائدیر.

اسکی تورک‌لر نه‌یه تاپیندیلا (عبادت) و نییه بونو آیدینجا گۆسترن بلگه یوخدور؟

تورک تاریخینده هئج بیر زامان بوت‌لاری بسلمک یا نئجه آلاله‌لیق گۆرونمور، حال بوکی باشقا میللت‌لرده ادلی و گوجلو ساییلان بوت‌لار اولدوغو اوچون و اونلاری قوروماق نیتیله بۆیوک- بۆیوک معبدلر یاپیلیب کی ایندی اونلار تاریخی بیر سند ساییلیرلار. اما تورک‌لر ایسلامدان اۆنجه هئج بیر بوت، قوردا یا قوشا تاپینماییلار کی اونلار بینا یاپسینلار. یانی بونلار سایی دوپسالار دا، آماج‌لاری دینی اینانج دئیلمیش و اونلار اوچون معبد یاپیلمامیش. نئجه کی تورک ادبیاتیندا قورد یاخجی بیر آنلامی داشییر اما بو قوردا تاپینماق آنلامیندا دیبل.

بعضا دوغا قوووه‌لرینه روح وئریب اونلاری مقدس (قوتسال) توتدولار. اۇرنک اوچون گۆیو و سویو جانلی و گوجلو بیلیمک گۆی‌تورک و اوغور ایل آییندا سیخ- سیخ گۆزه دییر. اۆز اتالارینا و کئچمیش‌لرینه چوخ دیر وئریبلر و اونلار قارشی هر هانسی یانلیش داورانیشین، جزاسی اولوم اولموشودور. یئنی تاپیلان تورک مزارلاری، اونلارین نه قدر اۆنملی اولدوق لارینی آیدینجا گۆستریر. مثلاً اولن‌لرین یانینجا اونلار عایید اولان دیرلی اشیلار دا گۆمولورموش. اتیلاین بیزانسا قارشی آجدیغی ساواشداکی اتالاری نین مزارلارینی تالان ائندیکده بونا دوغرو اۇرنکلره توش گلینیر. گۆرندویو کیمی بونلار دین دنمک اولماز. «گۆی تانری» لیق اسکی تورک‌لرین ان گئرچک دینیدیر. کانیاتی یارادان، اونلار جان وئرن، خاقان‌لاری سنچن، اونلار یۆن وئرن... و بیرجیک اولان گوج «گۆی تانری» دیر.

آیدیندیرکی بیر بینانین «گۆی تانری» نی حصار ائتمه سی ایمکانسیز دیر.

ایسلاملا تورکون ایلگیسی نه؟
۱۰- جو یوزایل تورک تاریخینده یئنی بیر باشلانیش دئوریدیر. تورکون تاریخی نین ان زنگین و اراق‌لاری نین چوخونو، موسلمان تورک‌لر تانییدیر. اما بیر سورغو دیقت چکیر، نییه تورک‌لر سنوه- سنوه بئله بیر دینی کی برابرلیک جارچیسیدیر قارشیلادیلار و حتی چین سرخدرینه دک قولایجا یئریدی. اما هینده یا اوروپایا گیریشینده آخی نین هیزی بردد یئندی؟

هیند و یا اوروپا بیر جوغرافیایا صاحیبیدر کی، ساواشسیز و داها رومانیتیک بیر یاشام ترجیح ائدیبلر، بۆیوک اینسانی توپلوم‌لار یارانیر و آنیجا دیشلمه‌لر سنچیلیمیر. اونلار اۆنجه دن ده بیر دین سنچیمیشدیلر کی داها بوموشاق قورال‌لاری واردیر. ائله او اوزدندیرکی هر زامان گئرچه‌ی سئچن و دوغرویو یاپان (نه اولاقسا، اولسون) ایسلامی، یاخجی قارشیلامادیلار. ایسلام دینینده قورال‌لار بللی و کسکیندیر، تامدا تورک‌لرین ایسته‌دیکلری کیمی. طولمه قارشی بیر ان بئله دۆزمه‌مک، قیصاص ائتمک، کیمسه‌ین باشقاسینا اوستون اولماغی، داها یاخجی یئرلر تاپماق اوچون کۆچ ائتمک و بوتون بونلار تورک‌لرین هوپونا اوغون اولان قورال لاردیلار و دنمک کی ارادیق‌لارینی تاپمیشلار. هم تورک‌لر و هم ایسلام، ایکسی ده بو ایلکیدن چوخ یارالاندیلار. ائله‌کی تورکون مدنیتی دونیا یا یاییلدی و ایسلاملا یورویرکن دونیانین دۆرد بیر یانینا گندیب و ان یاخجی‌لاری سنچدیلر. ایسلامدا اۆزونو تانییدی.

قاینق:

- ۱- تورکون قیزیل کیتابی - رفیق اۆزدک.
- ۲- قرن سکوت- ناصر پورپیر.

موغامات اکسیر جهان هستی

جعفر نوعی

هر زمان سخن از هنر و هنرمندی به میان می‌آید ناخودآگاه ذهن به سمت تاریخ و فرهنگ کهن تورکان آذربایجان سوق داده می‌شود که هنر را در اشکال مختلفی مانند هنرهای دستی (قالی بافی، ملیله دوزی و ...) ادبیات شفاهی آذربایجان (شعر بایاتی حماسه و ...) و در نهایت هنر والای موسیقی به اوج زیبایی رسانده‌اند. چهره‌های مشهور و ستارگان تابانی همچون استاد شهریار، شیخ صفی‌الدین اورموی، عمادالدین نسیمی، ملا محمد فضولی، علی اقا واحد، عاریف بابایف، عالیم قاسیم اوف، خان سید شوشینسکی، کونول خاصایوا جلوه خاصی به ادب و هنر آذربایجان داده‌اند.

هنر موسیقی آذربایجان از شاخه‌های موسیقی مشرق زمین است و با الهام از زندگی مردم این سرزمین از جمله: نوع معیشت، بازی‌های محلی، مناسبت‌های مختلف، حماسه‌ها، غم‌ها و شادی‌های به وجود آمده و در قرون متمادی به تکامل و اوج زیبایی رسیده است و آثار مشهوری همچون اپرای لیلی و مجنون، شاه جهنم و ... به شهرت جهانی رسیده‌اند، یونسکو موغامات را به عنوان میراث فرهنگی بشر ثبت کرده است و صدای خواننده‌ی معروف آذربایجانی، عالیم قاسیموف توسط ناسا در فضا پخش می‌شود تا به تحقیقات حیات در سیارات دیگر کمک شود.

موسیقی آذربایجان در سه شاخه‌ی ملی- حرفه‌ای، شفاهی- حرفه‌ای و موسیقی آشتیقی دسته بندی می‌شود. هر کدام از این شاخه‌ها پیوندهای عمیقی با زندگی مردم و نوع فرهنگ این ملت دارد. به طوری که شیخ صفی‌الدین اورموی حدود ۸۰۰ سال پیش آثاری را به وجود آورده که هم اکنون در کنسرواتوریا (دانشگاه ملی موسیقی) اکثر کشورهای اروپایی تدریس می‌شود و اندیشه‌های وی به عنوان یکی از رویدادهای مهم علمی و هنر تاریخ موسیقی شرق محسوب می‌شود. یا مثلاً قدمت موسیقی آشتیقی به هفت هزار سال پیش بر می‌گردد. به هر حال در این نوشته سعی شده است تا موسیقی ملی- حرفه‌ای آذربایجان مختصراً معرفی شود تا علاقه‌مندان را ترغیب به کسب اطلاعات بیشتر کند. موسیقی ملی- حرفه‌ای مردم آذربایجان که به موغامات مشهور است دارای قدمتی دیرین می‌باشد و ریشه‌های آن به چند هزار سال هم می‌رسد و در قرن بیستم با اهتمام خادمین موسیقی به طور کامل نت نویسی شده و در کنسرواتوریا ملی آذربایجان تدریس می‌شود. اصلی‌ترین آلات در اجرای موغام تار، کمانچه و قوال می‌باشد. البته به دلیل ظرفیت بالای این موسیقی امروزه آثار موغامات در ارکستر سمفونی‌های بزرگ در سطح جهانی اجرا می‌شود. پرفسور رامیز زهراب اوف (موغام شناس و موسیقی دان آذربایجانی) موغامات را اکسیر درک جهان هستی معرفی و اضافه می‌کند: «موغامات از احساسات پاک مردم آذربایجان سرچشمه می‌گیرد که برایشان به آسانی قابل فهم است و یکی از با ارزش ترین میراث فرهنگی مردم آذربایجان است».

موغامات از ۷ دستگاه اساسی و تعدادی دستگاه کوچک‌تر تشکیل است که عبارت اند از :

۱- راست: به عنوان مادر موغامات است. عوژنیر حاجی بیگ اوف، موسیقیدان آذربایجانی که به همت وی و همکارانش تمام موغامات نت نویسی شده است می‌گوید: «موغام راست در طول تاریخ راست و مستقیم حرکت نموده و اصالت خویش را حفظ کرده است. به همین دلیل است که نام راست را دارد. این موغام در شنونده حس مردانگی، تندرستی و استقامت ایجاد می‌کند. این موغام با متانت و حوصله اجرا می‌شود. و مانند پدری با تجربه است که قصه‌های شیرینی از گذشته‌های دور می‌گوید که مبارزات میهنی و عدالت خواهانه مردمان این خطه در آن انعکاس دارد».

۲. شور: از موغام‌های مهم و سنگین است و اجرای آن نیازمند صدایی قدرتمند با محدوده‌ی بیشتر از ۲/۵ اکتاو است و در شنونده ایجاد احساس شادمانی سرور و عشق می‌کند و مانند تسکین دهنده‌ی شوریدگان و درمانی مؤثر برای بهبودی روان آنان است.

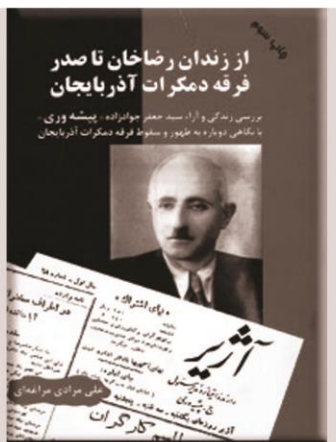
۳. سه‌گاه: مردم آذربایجان به این موغام عشق و علاقه‌ی خاصی دارند و بزرگان موسیقی آن را با تشبیه‌های گوناگون توصیف کرده‌اند. مثلاً می‌گویند اگر موغامات را به گلستان سحرآمیز گل‌ها تشبیه کنیم سه‌گاه همانند گل طلایی آن است یا به عبارتی سه‌گاه نگین انگشتر موغامات است. این دستگاه موجب پیدایش علایق انسانی و دوستی می‌شود و در سه واریانت به نام‌های زابل سه‌گاهی، میرزا حسین سه‌گاهی و خارج سه‌گاهی اجرا می‌شود.

۴. چهارگاه: این موغام از غرش رعد و برق الهام گرفته شده است و در شنونده هیجان و محبت بسیار ایجاد می‌کند. شعبه‌ها و گوشه‌های از مضامین حماسی را در پی دارد و خواننده با آرایه‌ی تحریرهای قوی و جالب شنونده را به هیجان می‌آورد.

۵. شوشتر: از موغام‌های اساسی موسیقی آذربایجان است و حالت غم و اندوه را در شنونده پدید می‌آورد. شنیدن این موغام موجب ظهور حالات تفکر و روزگار گذشته‌ی مملو از سختی‌ها و اجدادمان را در ذهن پدید می‌آورد.

معرفی کتاب

در این کتاب، زندگی، آراء، و شخصیت واقعی سید جعفر جوادزاده "پیشه‌وری" ذیل سه مرحله - از دوره نوجوانی تا زمان مرگش در آن سوی ارس - بررسی و تحلیل می‌شود. برای این منظور، مولف نقاط قوت و ضعف "پیشه‌وری" را برشمارده، در پی آن، مطالبی در باب سر آغاز جنبش چپ ایران، تاریخچه فرقه عدالت، علل شکست جنبش جنگل و علل ظهور دیکتاتوری رضاخان مطرح می‌سازد. همچنین به چرخش‌های سیاسی و دیپلماسی زمامداران شوروی اشاره می‌نماید. بخش اول کتاب به شرح دوران نخست زندگی پیشه‌وری - دورانی که وی به کمونیستی دو آتشه بدل شده بود - اختصاص یافته شامل این مباحث است: روزگار مهاجرین تیره روز ایرانی در قفقاز، تولد، مهاجرت، تحصیل، اولین تجربه‌های نویسندگی و فعالیت‌های سیاسی، انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ روسیه، تاریخچه حزب عدالت، ورود ارتش سرخ به خاک ایران، انتقال حزب عدالت از آذربایجان شوروی به خاک ایران، نخستین کنگره حزب عدالت، کودتای احسان‌الله خان، تلاش‌های نافرجام حیدرخان، ظهور دیکتاتوری رضاخان، کمونیست‌ها و حکومت رضاخان، پیشه‌وری و روزنامه "حقیقت"، ظهور کمونیست‌های نسل جدید: تقی ارانی، بخش دوم با عنوان "دوران زندان" مسائل‌های خاکستری شامل این مطالب است: دستگیری و بازداشت، تفتیش منزل، وضعیت زندان رضاخان، ورود گروه ۵۳ نفر، دوران محاکمه، دستگیری و اعدام کمونیست‌های ایرانی در دوره استالین، سقوط خودکامه. آخرین و اصلی‌ترین بخش کتاب، "دوران اصلاح طلبی و حضور در فرقه دموکرات آذربایجان پیشه‌وری" عنوان گرفته، مشتمل بر این مباحث است: پیشه‌وری و تاسیس حزب توده؛ انتشار روزنامه "اژیر"، حضور در حزب دموکرات، پیشه‌وری و مجلس چهاردهم، رد اعتبارنامه پیشه‌وری، اولین کنگره حزب توده ایران و اخراج پیشه‌وری، جدال قلمی پیشه‌وری با دکتر مصدق، خط مشی حزب توده در قبال فرقه دموکرات آذربایجان، مسئله زبان تورکی و حکومت مرکزی، نخستین کنگره فرقه دموکرات و عکس‌العمل مجلس چهاردهم در قبال حوادث آذربایجان، استقرار حکومت ملی آذربایجان، قوام‌السلطنه در مسند نخست وزیری، چرا نیروهای شوروی خاک ایران را تخلیه کردند؟، ارزیابی کلی اصلاحات یکساله فرقه دموکرات آذربایجان، مشکلات دیرینه فرقه دموکرات، و پایان کار فرقه دموکرات. کتاب با یادداشت‌های نویسنده، نمایه اسامی و عکس‌هایی از پیشه‌وری و رهبران و اعضای فرقه دموکرات و سایر رجال سیاسی وقت، همچنین تصویر تعدادی سند به پایان می‌رسد.

۶. بایاتی شیراز: به عروس موغامات مشهور است و دارای سیستم خاص و مستغلی است که بیشتر دارای ملودی‌های حزین است. اما علاوه بر ظهور احساس غم موجب فعال شدن ادراک و فهم شنونده است.

۷. همایون: این دستگاه موغام همانند موغام شوشتر حالات غم‌انده را در شنونده پدید می‌آورد اما از لحاظ تاثیر روحی و روانی از شوشتر برتر می‌باشد و مضمونی دراماتیک و عاشقانه دارد که احساسات و محبت و آرزوهای خوشبختی دو دل داده را نشان می‌دهد.

موغامات دارای دستگاه‌های با حجم کوچکتری هم می‌باشد که عبارتند از: قاتار، رهاب، شاهناز، بایاتی کورد و دشتی است. این موغام‌ها در گذشته به عنوان شعبه‌ها و گوشه‌های دستگاه‌های اساسی اجرا می‌شوند. اما با گذشت زمان تکامل یافته و به صورت مستقل اجرا می‌شوند و ویژگی‌های خاصی را دارند.

یکی دیگر از انواع موغام‌ها که فقط مختص موسیقی آذربایجان است موغام‌های ضربی است که در آن آلات ضربی هم چون ناغارا و قوال نقش اساسی دارند و از اهمیت بیشتری برخوردارند که عبارتند از: هیراتی، آراز یاری، لالای شمس، منصوریه، مانی، اوشاری، حیدری، قاراباغ شکسته سی و کسمه شکسته‌سی است. وجه تسمیهی دستگاه‌ها و شعبات موغامات از اسامی مکان‌های جغرافیایی گرفته شده است.

همانطور که دیده شد موغامات دارای دستگاه مخصوص هستند که هر کدام احساس متفاوتی در انسان ایجاد می‌کنند. موغامات مملو از احساس جسارت و روحیهی قهرمانی است و در آن امید و تحرک احساس می‌شود. برای اجرای هر موغام بایستی خواننده علاوه بر صدایی توانا و تکنیک برتر آواز خوانی، بایستی شعری مناسب انتخاب کند. به عنوان مثال شعری که مناسب دستگاه راست می‌باشد، در دستگاه سه‌گاه نباید اجرا شود. چون تاثیرات روحی دستگاه راست با دستگاه سه‌گاه یکی نیست. امروزه متخصصین پزشکی از موسیقی اصیل برای درمان بیماری‌های شدید روحی مورد استفاده قرار می‌دهند. این موسیقی متاسفانه در ایران مظلوم واقع شده است و آنچنان که در دنیا مطرح است در ایران شناخته شده نیست؛ به امید اینکه ارزش واقعی این هنر کهن و زیبا شناخته شود.

منابع:

- ۱- آذربایجان موسیقی اساس لاری - عوزئیر حاجی بیگ اف
- ۲- آذربایجان موغاماتی - رامیز زهراب اف

اورموداکی تورکجه تابلولارین آسیدلغینا گۆره

یاسر رنجبری

اورمو(اورمیة) آذربایجانین(گونئی) ایکینجی بؤیوک شهری اولاراق باتی آذربایجان بؤلگهسینین یۆنتیم ۱ مرکزی دیر. اورمو گؤلونون قیراغیندا یئرلشن بو شهر، آذربایجانین اسکی قورولوشلو شهرلریندن بیری دیر. او یغارلیق ۲ باخمیندان آذربایجان تاریخینده اورمونون اؤزل ۳ بئر ییری اولدوغونا گۆره اونا آذربایجان کولتور باشکندی آدی وئرلمیشدیر. هر بئر شهر، قورولوب گلشیدیمینده کی او یغارلیق و کیملیی داشیبیر و اونون کیملیی او کنجیشینده آختاریلیر دئییه اورمونون اسکی و چاغداش اؤته یی ۴ و بؤیوتدویو ار و اردملی لر، هر بئر تورکده گؤون ۶ دویغوسو یارادیر.

اورمو شهری نین آدی نین کؤک بیلیمی ۷ قونوسوندا چئشیدلی باخیش لار واردیر. شهرین آدی تورک قاناق لاریندا «اورمو» بیجمینده یازیلیمیشدیر. هابئله آذربایجان اسکی باپاتی لاریندا دا «اورمو» آدینا توش گلیریک(گل اوخو بیزیم دیلی- بیزیم دیل اورمو دیلی ...) و یا شاه ایسماعیل صفوی ایله چاغداش ۸ اولان آذربایجانلی اوزان «آشیق قورباتی» نین توپلاغیندا، بئله اوخویوروق: «اورمونون بول لاری دوزوم- دوزومدور، اورمو کاروانی نین یوکو اوزومدور».

دوغو تورکستان(ویغور ائلی) بؤلگهسی نین باشکندی «اورومچی» شهری نین آدی یلا «اورمو» آدی نین بئر کؤکدن اولدوغو سؤیله نیلیر. سؤزجوک باخمیندان اوستون و او یغون اولان بئر باخیشا گۆره، «اورمو» سؤزو تورک- سومتر کؤکلی بئر سؤزجوکدور. «اور+ مو» سؤزجوکونون ایلك بؤلومونده کی «اور» سؤزو، تورکجه «قورماق» (بنا نهادن، آباد کردن) سؤزونون اسکی سؤیله نیشیدیر ۹ کی «شهر ائلامی» دا اوندان چیاخاریلیر. ایکینجی بؤلومونده کی «مو» ایسه «من» ائلامیندادیر. سومتر دپلینده «من- سن» یرینه «من- سن» دئییلیر. سونوجدا اورمو آدی نین آچقلاماسیندا بئله سؤیله مەلی ییک؛ «اورمو» یوخسا «اورمی»، «منیم شهریم» ائلامیندادیر.

سون یوزایلده آذربایجانلی لار قارشسی سیاست لری ن فاشیستجه سینیه ائدیلمه سی ۱۰، تاریخین چیرکین اوزلریندن بیری نه چئویرلمیشدیر. بو سیاست، آذربایجاندا پهلوی رژیمی نین ایش باشینا گلدی ییندن باشلا یاراق اؤز وارلیغینی سوردورمکده دیر ۱۱.

پهلوی دوزتی ۱۲ قوندارما و ساختا بئر «آریا» آدی سویا ۱۳ دایاناراق، فارس لاردان باشقالاری نین اؤزلیکله آذربایجان تورک لری نین وارلیق لاری نی جایدیر اراق ۱۴ بیسه مەیه باشلامیشدیر. پانفارسیم دوشونجه سینی داشیبیر قورویان پهلوی لر، ایران چرچیوه سینده یاشایان تورک لره قارشسی ال لریندن گلن آشاغیلاما ۱۵ و جینایتی اسیرگمه دیلر. بو حکومت ایش باشینا گلجک، تورک دیلینی یاساقلامیش و اوخول لاردا تورکجه اؤیرتیمینی دوردورموشدور.

۱۳۲۴- جو ایلی ن آذر آییندا، سید جعفر پېشه وری باشچیلیغی ایله قورولان آذربایجان میلیلی حکومتی، قورولوشوندان بئر ایل سونرا ییخیلدیقا، پهلوی اوردوسو آذربایجانا قوشون چکدی. بو اولایدا آذربایجان تورک آیدین لاریندان بئر چوخو آسیدیلار یادا اؤلکه دن قاچقین دوشدولر. میلیلی دوشونرلرله بئر باغلاتیسی و یا ایلگیده ۱۶ اولان هر کیمسه اؤلدورولوردو.

دئمک آذربایجاندا بئر سوی قیریم ۱۷ توره دپلمیشدیر. ۲۶ آذر ۱۳۲۵- ده پهلوی رژیمی طرفیندن تورکجه یازیلان کیتابلار اوددا یاندیریلدی. تورکلوک سوچ ۱۸ سایلیردی ...

آنتی تورکلوک سیاستی نین آردیندا، آذربایجان اؤلکه سینده کی چوخلو یئر- یورد، شهر، کند، محله، خیابان و ... آدلاری تورکجه دن فارسجا یا چئویرلمه یه باشلادی. سؤز سوز کی بو آد دیشمه لر آذربایجانین باتیسی نی دا قاپساییردی ۱۹. اورمودا کی آدلارین چوخو اؤز تاریخی تورکجه آدلاریندان کؤکسوز فارسجا آدلارینا چئویریلدی.

ایندی ایسه آدلارین تورکجه لری رسمیته تائینما یقدا، رسمی یازیشمالاردا اونلارین یرینه وئرین فارسجا آدلار ایشله نیلمه لیدیر. بو سونوجلا یئرل ۲۰ و تاریخی آدلار آنجاق ائیل آراسیندا سؤیله نیلمه بیلر و گنتیکجه بو آدلار اؤز یئرلرینی ایستر- ایسته مز ساختا رسمی آدلارا وئرمله یی اولاجاقدیر لار.

باتی آذربایجانین یۆنتیم مرکزی اولان اورمو شهری نین اسکی کنجیشینه اؤتری بئر باخیشدا، مین لرحه ایل تورک کؤکلی اولدوغو آیدینجاسینا اؤیره نیلیر. اورمونون دؤرد بئر بوجاغیندا تورک قاقانلیق لاری یلا ایلگیلی تاریخی تیکیتی لر، تاپینتی لار و داش یازیتلاری واردیر. بونلار کیمی اثرلرین لده اولماسی بو شهرین نچمه مین ایلیک تورک تاریخلی یی نین سادجه بئر گؤسترچیسی دیر. بونلارین یانی سیرا، اورمودا کی محله، خیابان و

هائبله باشقا ائلیک ۲۱ یئرلری نین آدی نین تورکجه اولماسی، شهرین فرهنگین بؤیوک بئر بؤلومونو اولوشدورور. نه یازیق کی ۲۱- جی یوزایلده ده بو تاریخی آدلارین وارلیغی یالنیز ائلیمیزین سؤزلرینده قورونماقدادیر.

سون گون لرده اورمو شهر شوراسی، بو سورونو ۲۲ چؤمه نین ۲۳ ایلك آدیمینی اتمیشدیر. بئله کی، شهرده کی خیابان، محله و باشقا ائلیک یئرلرده اونلارین اسکی آدلارینی گؤسترن یازیلی چیزلگه لر ۲۴ آسایلیدیر. تورکجه تابلولارین سانجیلاماسی آذربایجان او یغارلیغی اوغروندا چالیشماغا بئر باشلاتغیچ اولورسا، ایشین دیری آرتاجاقدیر.

اورمونون کئچن دؤنه کی شهر شوراسی سئجکی لرینی چوخونلوقلا «اورمو آذربایجان سسی» آدی ائتیلاین آدی لاری قازاندیلار(اچدن ایکسینی)، بو آدی لار ۲۵ آرخالان دیق لاری میلته بئر سیرا سؤزلر وئریمیش ایدیلر کی اونلاردان بئر نچمه سی بئله ایدی:

- اورمودا کی خیابان، محله و ائلیک یئرلرین اسکی آدلاری قایتارلمالی دیر.

- چنوره سورون لاری، اؤزلیکله اورمو گؤلو سورونون چؤزولمه سینه چالیشلا قادی.

- اورمودا «آذربایجان کیتاب انوی» قورولاجاقدیر.

- اورمونون آدی رسمی اولاراق «اورمیة» دن اؤز گنرچک آدی «اورمو» یا چئویرلمه چکدیر.

- یاشیل فضالار گنتیشلندیر بله جک و سای لاری آرتیر یلا قادی.

- شهرده قوشجو کاظم خانین آتیت یونتوسو ۲۶ قویولا قادی.

- یئنی خیابان، محله و ائلیک یئرلرین، آذربایجان مفاخیر و مشاهیر لری نین آدینا آدلاندیر یلماسی.

و ...

قائناق لار:

- آذربایجان ادبیاتی حاققیندا مقاله لر توپلوسو- حاشیه ای بر نام اورمی. یازار: بهرام اسدی.
- برخی اسامی قدیمی و اصیل محلات اورمیه- حسین واحدی.

سۆزلوک:

۱. یۆنتیم: اداره، کنترل
۲. اوغارلیق: فرهنگ، کولتور، مدنیت
۳. اۆزل: مخصوص، ویژه
۴. اۆتک: تاریخ
۵. ارمدملی: فضیلتلی، بؤیوک شخصیت
۶. گۆن: جسارت
۷. کۆک بیلیمی: کۆک بیلگیسی، اتیمولوژی
۸. چاغداش: معاصر، چاغ بیر
۹. سؤله نیش: تلفظ، دئییش
۱۰. آند بلمک: گۆرولمک، یاپیلماق
۱۱. سور دورمک: داوام اتمک
۱۲. دوزن: نظام
۱۳. سوی: نژاد
۱۴. چایدیرماق: تحریف اتمک
۱۵. آشاغیلاماق: تحقیر اتمک
۱۶. ایلگی: ایلشکی، ارتباط، باغلانتی
۱۷. سوی قیریم: نسل کشی
۱۸. سوچ (suç): جرم، گناه
۱۹. قاپساماق: شامل اولماق
۲۰. یئزل: محلی
۲۱. ائلیک: گنبل، عمومی
۲۲. سورون: مسئله
۲۳. چۆزمک: حل اتمک
۲۴. چیزلگه: تابلو
۲۵. آدای: کاندیدا
۲۶. یونتو: هئیکل، مجسمه
۲۷. قورغو: سازمان
۲۸. یاپیت: انیت، اثر
۲۹. اؤنمسمک: اهمیت وئرتمک
۳۰. اؤزگون: اصیل
۳۱. گلنک و گۆرهنگ: آداب و رسوم و عادت

وئرلین بونجا سۆزدن، یالنیز اسکی آدلارین قایتاریلما سینا چالیشمیشدیر. آرتیرمالی ییق کی تابلودا کی آدلارین تورکجه لی ییندن باشقا، تورک دیلی فورالییلا یازیلما سی اونلارین دیرینی داها دا چوخالیدیر. اؤرنه یین: «خیابان شهر چایی» یئرینه «شهر چایی خیابانی» یازلمیش.

اورمولولار تورکجه آدلارین قایتاریلدیغینا چوخ سئویدیلر. بئله کی سوروملولارین دندیینه گۆره، میللت آرما و ساوجیق ایله اؤز ساغول لارینی بیلدیرمیشدیلر. بو سئوینج آذربایجانین باشقا شهرلرینه ده یاپیلدی، چوخلو قوروم و اینترنت سیتلری اورمودا تورکجه تابلولارین آسیلدیغینی دیرلندیرمیش و آذربایجان یئرل اوغارلیغی نین قورونما سی اوغروندا بو آددیمین آتیلدیغینی قولامیش و هر بیر آذربایجانلی نین ایسته یی اولراق بو تابلولارین تاینی آذربایجانین بوتوونده آسیلدیغینی ایسته میشدیلر. آجاق همیشه کی کیمی بیرسیرا پان قارس و تئروزیست سیتلری بو ایشه تیکسیر قالمایب اوزرینده اسکی آدلار یازیلان تابلولارین بیخیلما سینی ایسته میشدیلر.

باتی آذربایجان بۆلگه چیلیک ایشلری نین یاردیمچیس «هادی بهادری» (معاون استانداری)، تورکجه تابلولارین آسیلدیغینی «تسین» خبر قورغوسونا ۲۷ بئله آچقلامیشدیر: «من بیر تاریخی یاپیت ۲۸ آدی نین هئج جوره دیشیلمه مه سینه اینانیرام. ائله کی بیر ایرانلی، ایرانلی آدیلا بیر باشقا اۆلکه یه گندرسه، اوردا او کیمسه نی اؤز ایرانلی آدیلا چاغیراجاقلار و آدینی باشقا بیر دیله چئویرمیرلر. تاریخی اثرلر ده بئله دیر و آدلاری دیشیلمه مه لی دیر. اوزگونلوکله کنچمیشده کی فرهنگ سوروملولاری، بئله بیر قونولاری یئرینجه اؤنسمه میشدیلر ۲۹. دوغروسو بو آد دیشمه لرین اوچو پهلوی دؤنمینه قایدیر و نه یازیق کی بو دؤنمده آذربایجاندا کی آدلارین چوخو دیشیلدیلر.»

آردیندا بئله آرتیریر: «کسینلیکله دئییه بیلرم کی ایکی مینه یاخین تورکجه آدلار دیشیلیدیر و چوخونون یئرینه کۆکو بللی اولمایان قوندارما و کیملیکسیر آدلار سئچیلیدیر. نه ایسه بیز بیر تاریخی یاپیت آدی نین دیشیلمه سینی اوغون گۆرموروک. بوردا، سوروملولار دیشیلیمیش آدلارین قایتاریلما سینا چالیشمالی و اثرلرین اؤزگون ۳۰ کیملیکلرینی قایتارمالیدیلر.»

بیر ائلیک یئر و یا خیابان و محله نین آدی، او شهر و بۆلگه ده یاشایان لارین دیل، گلنک ۳۱ فرهنگینه اوغون اولمالیدیر. هاینله بیر بولگه آدلاندریمالاریندا، آدلار او بۆلگه میللتی نین کیملیینه باخاراق سئچیلمه لی دیر.

سونوجدا باتی آذربایجانین اورمو شهری نین یئرل تورک اوغارلیغینا باخاراق آدلارین سئچیلمه سی، هر بیر اورمولونون حاققی اولراق تاینمالی و اؤده نیلمه لی دیر.

اسکی آدلاری قایتاریلان یئرلردن بیرنجه سی نین آدی آشاغیدا گتیریلیمیشدیر.

اسکی و کیرچک آدلار	چایدیرلمیش آدلار و یا یئری	اسکی و کیرچک آدلار	چایدیرلمیش آدلار و یا یئری
یئندی دیرمان	ملت	نووگنچر	پنجراه
دولوو دروازاسی	میدان شهدا	دوققوز بئله	نه یله
قاپان خیابانی	خیابان طالقلی	دوققوز بئله بوخالاسی	ببخال نه یله
آغا قیبری خیابانی	وحدت	گۆل اوستو	میدان امام حسین
شورشورا محله سی	خیابان منتظری	بازار باشی	میدان جانباران
چارچی باشی	خیابان باقری	یئندی اتولر	خیابان نور
دوشابچی خانانا	خیابان مطهری	باغ منشه	بنی هاشم
دهیرچی خانانا	میدان ولایت فقیه - مرکز	اوچ کونیز	سه گنبد
قویون کۆزبوسو	بل شهید بهشتی	فلکه جئیران	17 تیر
نورباق قالا دروازاسی	میدان ابوزر	خوزران دروازاسی	دروازه مهفاد
تندیرچی محله سی	خیابان باقری - دروازه مهفاد	درویشلر	خیابان محفاد

مبارزی به نام مبارز

مبارز قبل از این عمل جسورانه وصیت نامه ای به خانواده اش نوشته و گفته که داوطلبانه دست به این کار می‌زند. قسمتی از وصیت نامه شهید:

پدر و مادر عزیزم! نگران من نباشید. انشاءالله در بهشت همدیگر را ملاقات خواهیم کرد. برایم خیلی دعا کنید. در روزهایی که وطنم در تنگنا قرار گرفته، آرام و قرار ندارم. من بخاطر رضای خدا دست به این کار می‌زنم؛ حداقل بی شرفها ادامه خواهم داد تا شهید شوم. اگر شهید شدم گریه نکنید؛ برعکس از خدا ممنون باشید که به این مقام نائل شده‌ام. اعمال عبادی‌تان را با دقت به جای آورید. همیشه دعایم کنید. صدقه بدهید. چون پسر سید هستم باید اینکار را انجام دهم. الله اکبر! زنده باد وطن!

پسرتان مبارز، حلالم کنید!

ارتش ارمنستان ابتدا این موضوع را به کل انکار و از تحویل جسد امتناع می‌کرد تا اینکه عکس‌هایی از جسد وی در اینترنت منتشر شد با این وضع ارمنی‌ها مجبور شدند پیکر مبارز ابراهیم اف را در تاریخ ۶ نوامبر ۲۰۱۰ به آذربایجان تحویل دهند.

ولادیمیر پوتین در سخنرانی خود در دی ماه سال گذشته درباره وی گفت: من اطلاعات جالب و عجیبی دریافت نموده‌ام، در جمهوری آذربایجان قهرمان جدیدی پیدا شده است. کسی که در یک شب سلاح به دست گرفته و به قلب دشمن می‌تازد و ۱۳۵ نفر از افسران و سربازان ارمنی را به قتل می‌رساند. اگر معلومات رسمی در این مورد نداشته‌م، باور این خبر برایم سخت بود، چون چنین شجاعت‌هایی فقط در سینما توسط افرادی چون رامبو خلق می‌شوند! چون رامبو در سینمای هالیوود یک تنه بیش از ۲۰۰ نفر را می‌کشد! امروزه ما شاهد هستیم افرادی مانند مبارز ابراهیم اف چنین شجاعت‌هایی را خارج از سینما و در میدان واقعی جنگ انجام داده‌اند.

مبارز ابراهیم اف، سربازی که با اقدام دلیرانه خود مردم دنیا را شگفت زده کرد. در سال ۲۰۱۰ میلادی مبارز ابراهیم اف یک تنه به سرزمین‌های اشغال شده وطنش توسط ارمنستان وارد شده و در یک شب ۱۳۵ نفر از افسران و سربازان ارمنی را به قتل می‌رساند.

مبارز ابراهیم اف در ۷ فوریه ۱۹۸۸ در روستای علی آباد بيله سوار متولد شد و سال ۲۰۰۵ برای خدمت سربازی به ارتش رفت و سال ۲۰۰۷ خدمت سربازی را در حالی که به درجه چاووش - گروهان رسیده بود تمام کرد.

در آگوست سال ۲۰۰۹ مجدداً وارد ارتش شد و پس از مدتی برای رسیدن به آرزوی خود به خط مقدم رفت در نیمه شب ۱۹ ژوئن سال ۲۰۱۰ ساعت ۲۳:۳۰ دست به کاری زد که جهان را شگفت زده کرد.

او نیمه شب به تنهایی با سلاحهای خود فاصله یک کیلومتری بین دو لشکر خودی و ارمنی را با عبور از میدان مین پیمود و خود را به لشکر دشمن رساند و سربازان ارمنی را در خواب غافلگیر کرد و با سلاح خود تعداد زیادی از آنان را کشت، سپس با دسترسی به تسلیحات دشمن و با استفاده از آنها ۵ ساعت با دشمن مبارزه کرد و در این چند ساعت ۱۳۵ سرباز و نظامی ارمنی را کشت و سرانجام خود نیز در ساعات نزدیک به صبح در سن ۲۲ سالگی قهرمانانه به شهادت رسید.

مصاحبه‌ی اختصاصی نشریه‌ی دنیز با دکتر مرتضی پیری

مصاحبه کننده: احسان سلماسی

دکتر مرتضی پیری؛

- متولد ۱۳۵۴/۰۶/۱۶ - اورمیه

- دکتری مدیریت گرایش سیاستگذاری از دانشگاه تهران

- استاد دانشگاه سراسری اورمیه (نازلو) و دانشگاه آزاد اسلامی اورمیه

- مشاور ارشد مدیریت و مطالعات استراتژیک در دستگاه‌های اجرایی آذربایجان غربی

- مشاور ارشد مدیر عامل بانک مسکن

- مشاور ارشد مدیرعامل شرکت آب و فاضلاب استان آذربایجان غربی

- عضو شورای شهر اورمیه و رئیس کمیسیون پژوهش‌های شورای شهر اورمیه

ایشان در انتخابات شورای شهر سال ۹۲ عضو ائتلاف بزرگ اورمو آذربایجان سسی بودند. انتخابات دوره ی چهارم شورای شهر اورمیه بر خلاف گذشته از حساسیت بسیار بالایی برخوردار بود. این ائتلاف مردمی و محبوب که با هدف اعتلای فرهنگ غنی آذربایجان وارد کارزار انتخابات شده بود، علیرغم بی‌مهری‌های فراوان و ممنوعیت تبلیغاتی پس از گذشت تنها سه روز از مهلت مقرر، توانست اکثریت قاطع کرسی‌های شورای اسلامی شهر اورمیه را در این انتخابات بدست آورده و ۶۶ درصد از کاندیداهای خود را در قالب دو سوم از اعضا راهی شورا کند.

ضمن عرض سلام و وقت بخیر، آقای دکتر نظر جنابعالی در مورد بازگردانی نام‌های اصیل و تورکی برخی محلات و خیابان‌های شهر اورمیه که خوشبختانه هم اکنون، تابلوهای آنها را در سطح معابر و خیابان‌های شهر شاهد هستیم چیست؟

با سلام خدمت شما و مخاطبان نشریه‌ی دنیز، ما در قبال مردم مسئول هستیم، تا محله‌های قدیمی را به همان نام‌هایی که امروزه شناخته می‌شوند به نسل‌های آینده بشناسانیم، نام‌های قدیمی دو حالت بیشتر ندارند: اول اسامی که با شعائر دینی و ارزشهای ایرانی - اسلامی در تضاد است و حالت دوم اسامی که با موارد مطرح شده در بند ۱ منافاتی ندارند. در مورد بند ۱، شورای اسلامی شهر بر اساس وظیفه ی شرعی و قانونی عمل نموده و به همان میزان لازم بود در مورد بند ۲ نام‌هایی که مشکل عقلی - شرعی - عرفی نداشتند را احیا نماید تا از این طریق هویت مناطق مختلف شهر عزیزمان اورمیه بازگردانده شود.

برابر قانون، شورای نام‌گذاری، با عضویت شورای اسلامی شهرها شکل می‌گیرد و اسامی مختلف از مجاری قانونی به این شورا پیشنهاد شده و پس از بررسی و مطابقت با ارزش‌های اصیل ایرانی - اسلامی و بومی - محلی، نسبت به نام‌گذاری اقدام می‌شود.

آقای دکتر، شایعاتی مبنی بر وجود اختلاف بین شما و آقای حضرت پور (شهردار اورمیه) وجود دارد. لطفاً در این مورد توضیح دهید.

اختلاف شخصی در شورای اسلامی شهر و شهرداری اورمیه نداریم. اگر اختلاف سلیقه و اختلاف برداشت وجود دارد، در رابطه با محیط کار، منافع شهر و شهروندان اورمیه است. در گذشته بنده انتقاداتی در رابطه با فروش زمین، تامین منابع مالی پروژه‌های عمرانی از محل فروش زمین و همچنین اشکالات فنی پل‌ها و روگذرهای ساخته شده، نحوه‌ی مدیریت شورا و سایر موارد مشابه داشتم که تلاش می‌کردم از منافع و حقوق شهروندان صیانت نمایم. هم اکنون و در آینده نیز در خصوص مواردی که احساس نمایم با منافع شهر و شهروندان سازگاری ندارد، اعلام نظر خواهم کرد.

آقای دکتر از اقدامات خود در کمیسیونی که ریاست آن را بر عهده داشتید برای مخاطبان بگویید.

برخی از موارد هست که بنده در جهت حمایت و تقویت شورای شهر و شهرداری اقدام نموده‌ام، حدوداً ۷۰ درصد از لوایح ارسالی از شهرداری و شورای شهر در حیطه ی تخصصی کمیسیون مالی، بودجه و امور حقوقی بوده که حداکثر ۷ الی ۸ درصد مورد مخالفت کمیسیون تخصصی قرار گرفته و بیش از ۹۰ درصد لوایح در قالب حمایت و هدایت کمیسیونی که بنده ریاست آن را بر عهده داشتم به تصویب رسیده است.

گۆی تورک خاقانلیغی

سینا حسنی

گۆی تورک خاقانلیغی نین یارانماسی موکان خاقانین اولومونه و گۆی تورک لرین آذربایجانا گیریشتنه قدر

گۆک تورک (گۆی تورک) خاقانلیغی بۆیوک هون خاقانلیغیندان سونرا قورولان ان بۆیوک تورک خاقانلیغی دیر.

بۆیوک آسیا خاقانلیغی نین داغیلماسیندان سونرا گۆی تورک لر دوشماندان حالا دوشموشدولر. بو یئنیلگه دن سونرا گۆی تورک لر دوشماندان قاچماق اوچون بیرلشیب آلتای داغ لارینین دوغوسونا گندیب اورادا حوکوم سورن ژوان- ژوان لارا سیغیندیلا و اونلارا فئدراتیو شکیلده باغلاندیلار.

گۆی تورک اتلی تورک لرین ایچینده دمیرچیلیکله آدلیم اولان بیر ائلدیر. اونلارین اساس ایش لری ساواش ائتلی دوزلمک ایدی. گۆی تورک لر ائله ژوان- ژوان لارا بیرلشدیکدن سونرا دا دمیرچیلیک ایشی ایله مشغول اولوب ژوان- ژوان لارا سیلاح دوزلدیردیله.

اونلار ژوان- ژوان لارا باغلی اولدوق لاری حالدا اوز آرا لاریندا تام بیر بیرلیکله باشایب داها سونرا گلن تورک بوی لاریلا (طایفا) بیرلشیب گوجلندیلر. اوزون بیر زامان کنجیدیکدن سونرا موسقتیلر بیر حکومت قوراراق قوزئی تاپقاج حکومتی ایله سیاسی علاقه لر یاراتدیلا.

او زامان لار گۆی تورک لرین باشچیسی بومین آدلی گوجلو بیر گنج ایدی گۆی تورک اینانچ لارینا گوره گۆی تورک لرین باشچی عایله سی نین سوپونژادا قوردلار دایانیرمیش. یانی اونلارین باخشینا گوره بومین قورد سوپونانمیش.

گۆی تورک لر چوخالیب گوجلندیکدن سونرا باشچی اولان بومین آرتیق اوزونو ژوان- ژوان لارا تابع بیلمه ییر و اوزونو ژوان- ژوان لارین خاقانی ایله بیر بۆیوکلوکده گوروردو. بونو اساسلاندیرماق اوچون ده ژوان- ژوان خاقانی نین قیزیلا ائولنمک ایستهدی آنجاق بومینین بو ایستهی ژوان- ژوان خاقانی طرفیندن رد ائیلدی او بومینه «سن منیم سوپومدان دئییلسن، سن منیم دمیرچیمسن» دئیهرک اونون قیزیلا ائولنمه سیننی رد ائیلهدی. دولایسیلا بو سوزلر قارشیسیندا غورورونون سیندیغینی حیسن ائدن بومین دوغو تاپقاج شاهزاده سی ایله اوله نئیب ژوان- ژوان لارا قارشى بۆیوک بیر ساواش آچاراق اونلاری بۆیوک بیر یئنیلهیه اوغراتدی. بو یئنیلگه نین قارشیلیغیندا ژوان- ژوان خاقانی اینتیجار ائتدی و اولکه سی ده بومینین اینه کئچدی.

۵۵۲- جی ایلده قازانیلان بو ساواشدان سونرا بومین، ائیل- خاقان (اولکهنین خاقانی) اعلان ائیلدی. بئله لیکله بومین اوز خاقانلیغینی، یعنی گۆی تورک دؤولتینی قوردو و شانلی هون خاقانلیغی نین دا باش کندی اولان اوتوکن (ötükän) شهرینی ده اوز باش کندی اولراق سئچدی.

بئله لیکله دوتیا تاریخینده ۵۵۲- جی ایلده تورک آدینی ایلك دفعه گۆی تورک لر رسمی دولت آدی اولراق سئچمیش اولدولار. قورموش اولدوق لاری بو اولکهنین سینیرلاری نین چوخ بۆیوک اولماسیندان دولای «بومین»، قارداشی ایستمی خاقانی اولکهنین باتی (غرب) قانادینا باشچی اولراق سئچدی. وورغولامالییم اولکهنین باتی قانادیندا دیرایتلی و وفالی ایستمی خاقانین اولماسینا رغماً اولکهنین مرکزی یونتیمی دوغو قانادی نین ایته ایدی.

گله جکده ۷۰۰- جو ایل لرین باشلانغیچیندا دا بیلگه خاقان اوتوکنده کی اورخون داش یازیت لاردا بو اولیدان بئله سوز آچیر؛ دوغودا آتام بومین باتیدا ایسه ایستمی خاقان دونیا یا حۆکوم سوردولر.

بۆیوک بیر تاسفله بومین ائله اولکهنی قوردوغو ایل دونیا یا گوز بومور و روحونو گۆی تارییا تسلیم ائدیر. ۵۵۳- جو ایل بومینین اولوموندن چوخ کنجه دن بومینین اوغلو کولو (kolo) تخته کنچیر. آنجاق کولودا تاختا چیخماسیندان بیر ایل کنجه دن دونیا یا گۆز بومور. کولو اولدوکن سونرا اونون یئرینه قارداشی موکان (mukan) اوتوردو. موکانین قوللوغونداکی اوردولار دوغو قانادینی و عمیسی نین قوللوغوندا اولان اوردولار باتی قانادینی قورویوردو و بو دا دیرنیش گوجونو آرتیردی.

موکان گوجلو، بیلگیلی و ائتکیله ییجی (تائیر قویان) بیر اینسان ایدی. موکان، خاقان اولدوقدان بری بوتون ساواش لاری قازانیردی. اونون اؤننده گوجلو چین اولکه سی بئله دایانا بیلمه ییردی.

گوجلو و بیلگه اولان ایستمی خاقان دا چوخ قیسا بیر سوره ایچینده آلتای لارین باتیسینی ایستیک گؤل و تاتری داغ لارینا قدر، آغ هون دولتی نین آز بیر یوزده سیننی و ایچ آسیا کاروان یولونو ایینه کنچیردی.

موکان و ایستمی زامان کنجیدیکه داها گوجلو اولوردولار. اونلارین اؤننده تکجه بیر اولکه دایانمیشدی او دا ساسانی دولتی ایدی. ساسانی لار ایپک یولونون (راه ابریشم) اوستونده اولدوق لاری اوچون دوغو تورک لرین اوردان کنچیب باتیلی لارا الیش- وئیش ائتمه لرینه یول وئرمه ییردیله. بو اولان لارین قارشیسیندا ایستمی ساسانی لاری اؤنوندن گۆتورمک اوچون بیزانسیلا گۆروشمه لر قاباغا آپاریب و سونوندا بیزانسین ساسانی ایله ساواش آچماسینی ساغلایلر.

۵۷۱- جی ایلده بیزانسیلا- ساسانی ساواشی دوام ائدرکن ایستمی خاقان خارزم و داشکند باشدا اولماق اوزره اونا قدر بولگه نی اله کنچیردی و اوراداندا گۆی تورک اوردولاری آذربایجان بۆلگه سیننه گیردیله.

باتی گۆی تورک خاقانی ایستمی بوتون سیاسی و ساواش قازانچ لارینی موکانین آدینا باغلا ییردی.

شانس سیزلیقدان ۵۷۲- جی ایلده اوچونجو گۆی تورک خاقانی موکان اولدو. اونون اولومو بۆیوک اوزونتولر گئتیردی.

موکانین اولوموندن سونرا باشکند اؤتوکنده بۆیوک بیر آنیته مراسیمی قورولدو. بوتون قونشو اولکهلر و اؤزلیکله ده بیزانس، باش تمیلچی لرینی تورک لره باش ساغلیغی دیلمه مک اوچون اؤتوکنده قورولان بو مراسیمه گؤندردیلر. موکانین اولوم خاطره سی اوزون بیر زامان اونودولمادی.

موکان اولدویو زامان گۆی تورک ایمپراتورلوغونون سینیرلاری گنیشلنمه میش، ۱۰/۵ میلیون کیلومتره یه چاتمیشدی. داها سونرا اورخون آیدله لرینده کیتاب لارینی یازان بیلگه خاقان بو قورخوسوز و بیلگه آناسیندان بئله فخرله یاد ائدیر: « دؤرد یؤنه اوردولار گوندره رک قوم لاری بایراغی آلتینا آلمیش، باش لارا باش ایدیرمیش، دیز لره دیز چؤکدورموش، عاغلیلی، جسور ایمیش...».

منابع:

تورکون قیزیل کیتابی، رفیق اوزدک.

تاریخ تورک لره باشلار. هولکی جنویز اوغلو.

باریش قوروپو تورک ویز یوندا

یاسر رنجیری

Türkvizyon: تورک ویز یون تورک دونیاسی ماهنی یاریشماسی نین آدی دیر. چوخونلوقلا تورک لرین یاشادیغی و یا تورکجه دانیشان اولکه لرین قاتیلدیغی بو ماهنی یاریشماسی ایلک دؤنه ۲۰۱۳- ده تورکیه نین اسکی شهرینده قورولموشدور. یاریشمانین یتری هر ایل او ایلکی «تورک دونیاسی کولتور باشکندی» سئچیلن یئر، اولمالیدیر. و ۲۰۱۴ اوچون سئچیلن «تورک دونیاسی کولتور باشکندی»، تاتاریستانین باشکندی «قازان» شهری اولموشدور. بو اوزدن «türkvizyon ۲۰۱۴» قازاندا قورولدو. یاریشما بیر یاری فینال و بیر فینالدا اولوشور. یاری فینالدا چیخان ۱۵ اولکه، فینالدا یاریشابله جکلر. بو ایل تورک ویز یون یاریشماسینا ۲۵ اولکه قاتیلیمیشدیر و ایلک اولاراق بو ایلکی یاریشمادا ایران تورک لری نین ده اتلچیسسی (نماینده سی) یاریشا بیلیمیشدیر. تیرزدن مسعود امیر سپهر باشچیلیغی ایله یاریشان «باریش قوروپو» آذربایجانلیلارین (گونئی) اتلچیسسی اولاراق «حیدر بابا» نی "rock" بیجیمینده اوخوماقلا چیخیش اتمیشدیر. آبانین ۲۸ و ۳۰ گون لری قازان شهرینده کئچیریلن بو یاریشما «TMB tv»، «Az tv»، «TRT müzik»، «TRT avaz» و بیر چوخ اولکه لرین کانالیندان یاینلانندی. باریش قوروپونون «حیدر بابا» اوخوماغی یاری فینال و فینالدا یوکسلمه بی باشارا بیلیمیش و قازاقستان یاریشماچیلاری نین بیرینجی نی قازانماسیلا بو یاریشما سونا چاتمیشدیر.

Barış kurumu

ضبط اولونموش سسیمیزی نندن فرقلی ائشیدیریک؟!

بیر چوخ اینسان لار، ضبط اولونموش سس لری نین گئچرک (واقعی) سس لری نین آیریملی اولدوغونا اینانیرلار، بو آیریم (فرق) سسی میزی چئشیدلی یوللار ایله دینله مکده اوز وئیر. «بن هورنزی» و ندریلست بیلیم یوردونون (دانشگاه)، سس بیلیمی نین (صدا شناسی) اوستادی، بو آیریملی لیغی نله اچیقلا بیر (توضیح): دانیشارکن، بوغازین سس تل لری (تار) تیتیره شیر و بو تیتیره شیم (ارتعاش) در، قافا و آغیز بوشلوقونو دا (حفرات دهانی) تیتیره شدیر. بونلارین تام داغالانماسی (نوسانات) سس اولاراق اینسان وریندن دینله نیر (ئشیدیلیر). بو دندی میز سسی، سیزدن سونرا باشقاسی (دیگری) بو کئی فیتده ائشیتمز.

سس نیزی، اسپیکردن ائشیدنده؛ یعنی اسپیکردن چیخان سسی، هاوا یولو ایله درک اندیر سینیز. دمک هاوا واسیطه سیله بو تیتیره شیم لری دینله ییر سینیز اما دانیشارکن، ائشیتدی یینیز سس لار، بیر باشا (مستقیم) فولاق پرده سینه یئتیشیر. هاوا یولو ایله قولاغینیزا یئتیشن سس، آشاغی فرکانس لارا صاحب دیر. اینسان لار دوغال (طبیعی) و واسیطه سیز سس لری داها چوخ سئویرلر، نیه کی دوغال سس، زنگین و داها گوجلودور. بو اوزدن دوغال سسی نیزی، ضبط اولونموش سسی نیندن داها چوخ سئویر سینیز!

قائناق لار:

www.turkvizyon.info
www.bilimsesi.com

سویوق هاوا، سویوق دیمه-نین ندنی دئییلدیر!

سویوق دیمه، ایلین سویوق فصل لری نده داها چوخ یایغین (شایع) اولان خسته لیک دیر، آنجاق آدی سویوقدان گلن، سویوق دیمه خسته لیلی نین ندنی (علتی) سویوقلوق دئییل. کسینلیکله، سویوق دیمه خسته لیلی نین آنا و مستقیم ندنی سویوق هاوا دئییل. سویوق دیمه خسته لیلی نین، بللی (مشخص) علامت لری: اؤسکوره ک، بوغاز آغریسی و بورون سو آخیتی سی دیر. «سویوق دورومدا قرار تاپاراق سویوق دیمه اوز وئیر» اینامی بیر یاتلیش اینام (یاور) اولدوغو بلله نی دیر. سویوق دیمه نین اوز وئرمه یی اوچون، بو خسته لیک و پروسونون اولماسی گر کیر. اما نندن سویوق هاوا لاردا، سویوق دیمه داها چوخ اوز وئیر؟

سویوق هاوا، نملی (رطوبت) آزال دیر و بو اوزدن بورون یولاق لاری نین قوروماسی نا سبب اولور. بورون یول لارین یین قورودوغوندا، ویروس لار اوز لری نی راحتجا بیزیم بدنیمیزه یئتیریرلر. دممه لی بورون و بوغاز ترشحات لاری، سویوق دیمه و پروسونون قارشسی سندا بدنین ایلک ساونما (دفاعی) خطی ساییلیر. آرتیرمالییق؛ بیر سیرا سویوق دیمه ویروس لاری، نملی یین آزالماسیلا، یاشام بویو اولان عادی دوروما گۆره چوخالار.

ایتگین اولدوز

قانلی - قبارلی ال لرینی یوماق ایسترن، آنی نین قیریش لاری قات با قات داغالاتدی. دیزلرینده یئنی بیر گوج تاپدی. دینمز - سؤیلمز یاغا فالخیب بیر گؤز قیریمیندا قارانیقدا ایتدی. غریبه بیر دویغو اوره یینده جوشماقدا ایدی. ایل لرین آغیر یوکو چیبین لریندن قویاریب آتماق هوسی کیمی. ندنسه ال لری بیردن بیره پولاددان یونلوموش پیچاغا ساری اوزانیدی. سونرا دیسکیندی پیچاگی بوراخیب و آیین سولغون ایشیغیندا ال لرینده باخیب اوزون بیر فیکره دالیدی. اونا ائله گلیردی کی، ال لرینین کتمه یی، ایل لرین بری چکدییی دردلر ایدی لر کی کتمک شکلینده ال لرینده یئر سالمیشدی لار. شاید ده ال لرینده باخارکن: «او ساز چالان ال لریمی ایتیردیم» دئییه حسسه آلینمیش سازینی قانیغسینا قالمیشدی. قارانیغین قورخونج قانادلاری آلتیندا، شهر یوخلامیشدی. آددیم لارینی بیر آن یئنین لندی. اوره یی یامان دؤیونسه ایدی ده، یوزا اوخشار قورخو کؤنلوندە آوو چکن غضبین ایستیسیندن آرییب یوخ اولموشدو. داینامادان بوروق - بوروق کوچه لری و دار - بوروق دالان لاری اؤتوب گئدیردی. هارا گنده جه یی هله اؤزونده ده بوسبوتون ایدین دئییلدی. قارشیندا گئدر - گلمز بیر یول گؤرونوردو. کنجیمشه - گلجه یه دوشوندنه، درین - درین خیال لارا دالاندا، غضبدن گؤز لری قان جاناغینا دؤنوردو. باباق آلدیغی خیر، بوتون وارلیغینی سارسیتسایدی دا، کینه سی نین نه قدر سؤنمز اولدوغونو دویوردو. بو کینه دیزلرینه گوج و حرکتینه استقامت وئریردی. بیر سس دویوب ناغافیل دایانیدی. دوورا دایانیب بویانارکن بیر افسرین قارلتیسینی گؤردو. قارانیق اؤز حؤکمونو سورمکده ایدی. و ائمه لجا یاخینلاشان آددیم لارین سسی سوکوتو یوزماقدا. اختیارسیز اولراق، پیچاگی بیردن بیره اونون کؤکسونه یئرلشدیرمک قارارینا گلدی. وجودونو بوروین بو نفرت و کینه، یانار بیر وولقاندا دؤنموشدو کی، شاهلیق اوصول ایداره سینی قورویان لاری یاندیریپ یاخماق ایسته ییردی. اؤزونو بیر ائلیق اولسادا قیوراق حیس اندیردی. حیاتی بیر دنیزه اوخشا بیردی کی، داینامادان جوشوردو و انتقام هوسی اونون یئنیلمز داغالاری کیمی سسله نیب کوشولدا بیردی لار. دؤزمه دن گؤزله ییردی و پیچاغین سوموک دسته سینی وار گوجویله الی ایچره سیخیردی. آما ندنسه جومدو خیالا. قات - قاریشیق فیکیرلر گلدی گؤز لری اؤنونده صف چکدی لار. دوداق لاری ترینمه سه ده: «ولمایا اوغلمون کؤمکلریندن اولاق؟ اوغلمون دا بو پالتار ایدی. آما پاننده ضد ایدی. شاها قارشو ووروشوردو...» دئییه آل - قولو سوستالیدی و ارتش افسری سس سیز صداسیز یولونو توتوب گئتدی. کؤنلوندە کؤک سالان کینه نه قدر قالین - قاییم اولسایدی دا خلقه اولان محبتی داغ لارچا یوکسک و عظمتلی ایدی. محبت و کینه هر ایکیسی بیر یترده قوجا قامتینی چولقالمیشدی لار. قارانیقدا آتیلان گوجسوز آددیم لارین عکس صداسیندان باشقا، گنجه نین آغیر سکوتونو پوزان بیر زاد یوخ ایدی.

سولغون باخیش لاری ایسه هر دن ائله گؤیه تیکیلیردی سانکی ایتگین بیر «اولدوز» ون سوراغینی توتوردو. قاپینی آچیب جلد اؤزونو حیطه آتدی. اوز گؤزوننه سو چیلرکن یورغون قامتینده بیر یونگوللوک حیس ائتدی. ساللاخاناندا ائوه نه سایاق گلدییی نی خاطر یاراق گؤز لری باشاردی. قویون لاری کسب سوبدوغو چاغ آن خیر، هله ده اوره یینی سیخیب وارلیغینی سارسیدیردی. دئمک کی آلدیغی خیرین هنج ده تزلیمی یوخ ایدی. کوچه ده خیاباندا هر گون سو یوق قانلی یاد - تانیش لار آغزیندان مکرر بو سؤزو (اوغلونون اعداملیغینی) ائشیدیردی. بو سؤزلرین شایعه اولدوغونو یاخشی قانیرسادا، بئله بیر زامان لاردا باشینا دومان قوزانیب بوتون عالم گؤز لری اؤنونده قارالیردی. سس چیخارمادان باغیریردی، چیغیریردی و حیاتی کائناتی دیشدیرمک حسرتله یانیردی یاخیلیردی. بو آنلاردا حیاتی نی آن سئودییی دیلک لری اوغروندا فدا ائتمه یه تله سیردی و بو خصوصدا اؤزونو سؤز وئریردی.

آیین بولود آردیندا گیزلمه سیله پاناشی، ظولتمه تسلیم اولمایان ساریشان اولدوز لارین سئوملی ایشیغی داها آرتیق گؤزه چارپیردی. گنجه نین قورو سکوتونو شهرین ایتلری پوزوردولار و او دوشونرکن یانیلیردی. دوشونوردو او گنجه یه کی «سواک» چی لار ییرتیجی قوردلار کیمی دام - دووردان تۆکولوردولر. کیم گلدی توتوب دیدیردی لار هارا گلدی داغیدیب ییخیردی لار. و اونون پیرتلاشیق آغ ساچ لاریندان پاییشیب بو دوستقدان اودوستاغا، بو سلولدان او سلولا سوروندوروب چکیردی لار. مئه سرین - سرین آسیردی و اونون پریشان ساچ لارینی باواشچا هؤروب تیرهدیردی. صاباها فیکیرلشیردی. یئنه تهرانا گتمه لی ایدی. دیدرگین حزین اینسان لار کیمی، بوینو چیمینده زیندان لار قاپیسینی کسمه لی ایدی تا بلکه جان - جییری سایلان محبوس اوغلونون احوالینی سوروب بیر خبر توتسون.

تهراندا بئزار ایدی. بو آدی ائشیدنده اوره یی شیشیردی. ندنسه بیردن دیسکیندی. اوتاغینا یورومک ایستهدی «آرواد - اوشاق آیلما سین» دئییه قابی - پنجره نی کیله دی. اوره یی دولموشدو. ساز و سؤزونون یاساق اولدوغو، توی لاردان - مجلیس لردن محروم اولدوغو، درد - کدرینی قات - قات آرتیرمیشدی. داینامادان دوورا ساری آددیم لادی. ساز قاپیب کؤینکدن چیخارتدی. توزون آلیب باغیرینا باسیدی. اوره یی یامان تله سیردی. میضراب تئلده اوینایردی و نغمه دیلده جوشوردو. بلاق کیمی سینه سی سؤز چاغلارکن قارانیغی قارقیییردی و ایدین صاباچی سسله ییردی. و سسینه آیلان حیات یولداشی، جوموشدو اونون عالمینه کی

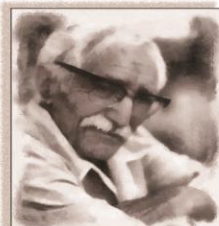
حزین - حزین و
 یانیق - یانیق سؤی سؤیله ییردی و بوی بویلا ییردی:
 اویان ستار خانیم گؤر نهل اولدو
 آنالار گؤز لری یاشیلا دولدو
 باجی لار آل آنیب تئل لرین یولدو
 آینالی توفنگی نئز یئتیر منه...
 اولدوز لار یاتماقدا ییدی و زامان تر - تله سیک اؤتوب کئچمکده. قارانیق ایسه قورخونج قانادلارین «تبریز» اوستوندن ییغیشد یریب قاچماقدا...

علیرضا ذیحق

حاضر لاریان: علیرضا حسین زاده

حبیب ساهر

حاضرلابان: سولماز اسدی

ساهر ۱۲۸۲ - جی گونش ایلینده دوندرمیش و او بورادا اچمیشدی، اونو دورد - بتش یاش لاریندا «سردابا اوستو» نده مکتب خانایا گؤنده ریشلر. یئددی یاشیندا ایسه « سید حمزه » بقه سی نین جنینده کی مدرسه یه گنتمیشدیر. همین ایل آتاسی اولموشدور.

ایکی ایل سونرا آناسی اونو «حیدر تکیه سی» مکتب خاناسینا گؤندرمیش و او بورادا شهریار ایله هم درس اولموشدور. همین مکتب خانادا «احسن المراسلات» و «ابواب الجنان» کیتابلارینی اوخوموشلار. اون ایکی یاشیندا یئنی اصول ایله اداره اولان «مدارس معتمده» یه آد یازدیرمیشدیر و یئنه ده شهریار ایله هم درس اولموشدور. همین مدرسه ده شرعیات و عربیات ایله یاناشی جغرافیا، علم الاشیاء فرانسوزجا و روس دیلی ده اوخوماغا باشلامیشلار، بو مدرسه ده اوچ ایل درس اوخودوقدان سونرا «ششگیلان» محله سینده یئنی اچیلان «رشدیه» مدرسه سینده وارد اولموشلار. بو مدرسه نی «میرزا حسن رشدیه» اچمیشدیر. بو مدرسه لرین هامی سیندا درس لر تورکجه گنیدردی و فارس دیلی متن لری احتوا ائدهن «فرائد الادب» کتابی و عربجه «مدارج القرائه» ده اوخونوردو.

ساهر همین مدرسه دن سونرا، «مدرسه ی مبارکه ی محمدیه» یه کنچیر و آلتی ایل سونرا بو مدرسه نی بیتیریر و احتمال کی همین ایله ده شهریاردان آیریلیر. بیر باش تورکیه یه گنیدیر، استانبول داشکده سینده «جغرافیا» بؤلومونه آد یازدیریر و اورادان ۱۳۱۳ گونش ایلینده علمی لیسانس درجه سی آلیر. استانبولدا ۱۷ ایل قالدیقان سونرا تریزه گلیر و ۱۳۲۶ - جی ایله اردبیل، سونرا قزوین و تهرانا سورگون ائدیلیر و ۱۳۶۴ - جی آجی اولوم ایلینده ک تهراندا قالیر.

ساهر تورکیه ده اؤیرندیی یئنی شئعیر شیوه سینا ایرانا گتیریر. فارس شاعیری نیما یوشیج اونون تأثیر آلتیندا یئنی اسلوبدا شئعیر دمه یه باشلایر. ساهرین خلاقیتی او قدر نیما یارادیلغیندا ائتکی (اثر) باغیشلایر کی نیما تورکجه یئنی شئعیرینی فارسجا تقلید ائدیر و « شعر نو» دئییلن یئنی اسلوب یارادیر. نیما دفعه لر ساهرین اوستادلیغیندان سؤز ائده رکن، اوندان جسارت آلماسینادا تأکید ائدیر. تأسفله کی ایندی یه دک ساهرین بو بؤیوک نقشی اینجه لنمه میشدیر. ساهر اؤزوده بونو، بیلمیش. او بیر یترده فارسجا شعر نو یازان لارا خیطاب دئیر:

نخست، من ز رخ این عجز افسونکار،
شبانه پرده گرفتم به خلق بنمودم.
نخست، من بشکستم طلسم عرف قدیم،
به سوی شعر نویت دریچه بگشودم.

به سایه بزم سایه روشن رنگین،
که سایه بر رخ شعر کهن فرو افکند.
اگرچه کهنه پرستان گریستند به من،
ولیک نسل جوان زد به شعر من لبخند.

ساهر دن ۱۷ اثر یاییلیب کی نتیجه سی نی بورادا آد آپاریریق:
لیریک شئعیر، سحر ایشیقلایر، کوشن، شقایق، افسانه شب،
جغرافیای ایالات خمسه، میوه گس

اردملی لردن اونودولماز سؤزلر

• بیلگیسوزلر ایچینده بیر بیلگیلی، اولولر ایچینده بیر دیری دیر. (حضرت محمد(ص))

• بؤیوک شئی لری بؤیوک میللت لر یاپار. (آتا تورک)

• دوغا (طبیعت) بیزه ایکی قولاق، ایکی گؤز و یالنیز بیر دنه آغیز وئرمیشدیر. دئمک کی دانیشماغیمیزدان چوخ گؤرمه لی و قولاق اسمالییق. (سوقراط)

• سؤزون، شئعیرین دیری اونون دوزلوبونده دیر. (م. فیضولی)

• بیر میللت اوچون، بویومکدن قورخماق قدر اولومجول دوشونجه اولانماز. (حسین نیهال آتسوز)

• اگر ایسده بیر سن غمینی چکسینلر، باشقالارین غمینی چک. (خاقانی)

• یالنیز اؤزونه یارایان لاره هچ نه یه یارامازلار. (فولتر)

• دونن کنجدی، یارینین دا بللی دئییل، ائله ایسه بوگونونو یاخشی کنچیرمه یه باخ. (حضرت علی(ع))

• آنلادیم کی آغاچ لار، تورباغا آجی ویردیکجه بؤیویورلر. (بیلماز اردوغان)

• وفاسیز بولداش کؤلگه کیمی دیر. ایشیق لی گونده سنی ایزلر، بولودلو گونده گؤزدن ایتر. (م. بیلقانی)

• گون سونوندا ائتمه دیک لرینله دئییل، ائتدیک لرینله یارغیلانارسان (محاکمه اولونارسان). (چارلی چاپلین)

• چوخلو انسان لار ایبیری یاشیندا اولر؛ اما سکسن (۸۰) یاشیندا باسدیریلار. (روبین شارما)

• بیر چیچه یی اؤلدوره بیلرسینیز اما باهاری اؤلدوره نمزسینیز. (چنگوارا)

• باغیش (عذر)، یالاندان داها قورخونج، داها پیس دیر؛ اوستو اؤرتولموش بیر یالان دیر چون کی. (الیکساندیر پاپ)

• آدام کیمی سئومه لرین یاساقلانیدیغی بیر یترده، نه قدر سئورین، او قدر آجی چکرسن. سونرا می؟ چکدییین آجیلا قالارسان ائله. (بیلماز اردوغان)

• اینسان بیر شئی ائتمک اوچون چابالایار، اونو اله گتیرینجه بیر قیراغ آتار. گئرچک دیرینی ایسه او ایتیرینجه آنلایار. (داستاوسکی)

• آل یالنیز لیغینی گل، قورخما، سیخیلماریق. سنین یالنیز لیغین منیم یالنیز لیغیملا دانیشار، بیز سوساریق. (عزیز نسین)

• بیر سورو دوستونون ایچینده، البت دوشمان لارین اولاجاق اما اونوتما کی، اونجا دوشمانین ایچینده بلکه سنی دوستون ووراجاق. (ماکسیم قورکی)
• بؤیوک آدام اولمانا گئرک یوخ، سادجه آدام اول بیتر. (آلفرد کاپوس)

فولکلور

توپلایان: رضا جنتی

بایاتی

بایاتی‌لار چوخ دویغولو درین معنالی، فلسفی، اخلاقی، ایجتیماعی فیکرلر ایفاده ائندن قیسا، بیغیجام کیچیک شعر پارچالاری دیر. بایاتی دولغون بیر حیس، هیجانلای اینسانین ایچ ایضطراب‌لاری ایله علاقه‌دار یارانیر.

بایاتی دؤرد میصراع‌دان تشکیل اولموش بیر شعر دیر. بایاتینین هر میصراعی ۷ هیجا دیر. اوچونجو میصراعین قافییه‌سی آز دیر. آنجاق بیرینجی، ایکینجی و دؤردونجو میصراع‌لار بیر-بیرلریله قافییه لنینرلر.

بایاتی فالی

بئله‌کیله سیز کؤز‌لرینیزی یوموب، نیت ائتیرکن سونرا بارماغینیزی بیر سئمه‌نیه قویروقرا او بایاتی سیزین فالینیزی.

۱	۴
۶	۲
۳	۵
۱۰	۷
۸	۹

- ۱- قرنفیل اوپوم - اوپوم دریم قوینونا قویوم یاغیش یاغار یئر دویماز من سندن نجه دوپوم
- ۲- قیزیل گولو دررلر مخمل اوسته سررلر خوش او قیزین حالینا سئودیبینه وئررلر
- ۳- قرنفیل قوتودادی خومار گؤز یوخودادی غم یئمه غمخور گؤیوم مطلب وئرن خودادی
- ۴- اوتورموشدوم سککیده اوره گیم سک- سککیده اوچ قیزیل آلما گلدی بیر گوموش نلبکیده
- ۵- آناسی یانار آغلار حریفی قانار آغلار آنا دئیر گؤیرچین تابوتا قونار آغلار
- ۶- عزیزیم وطن یاخشی کؤینگی کتان یاخشی قوربت یئر جنت اولسا یئنه ده وطن یاخشی
- ۷- جان قارداش، جانیم قارداش آغلادیر جانیم قارداش باش قویوم دیزین اوسته قوی چیخسین جانیم قارداش
- ۸- آپاردی تاتار منی قول ائیلر ساتار منی وفالی یاریم اولسا آختاریب، تاپار منی
- ۹- آغ آلما قیزیل آلما یوللارا دوزول آلما چیرکین آل اصل اولسون بد اصل گؤزل آلما
- ۱۰- عزیزیم آلما قالا بوشقابا آلما قالا من سنی گیزلی سئودیم کیم سالدی قال ماقالا؟

قایناق‌لار:

۱. دیلماج آیدالینی، ۲۴- جو سایبسی، علی‌رضا صرافی.
۲. آذری ائل دیلی و ادبیاتی، ۲- جی سایبسی، بهزاد بهزادی.
۳. بئله اوخو، بئله یاز؛ علی محمد بیانی.

فولکلورون تعریفی

خالقین مادی معنوی کولتورونو معین مئتودلارلا ترتیب ائدیپ، آراشدیران علم قولونا فولکلور دئییلیر. فولکلور سؤزو ایلمک دفعه ۱۸۴۶- جی ایله اینگیلسلی عالم «ویلیام جی. تامز» (۱۸۰۳-۱۹۵۵) طرفیندن ایشلنمیشدیر. بو سؤز ایکی کلمه‌دن اولوشموشدور: (فولک) خالق معناسیندا و (لور) بیلیک و علم معناسیندا، دئمه‌لی فولکلور سؤزو، خالق بیلیگی، ائل بیلیگی آنلامیندادیر.

آذربایجان فولکلور بیلیمچیلری فولکلور سؤزو یئرینه بعضاً «خالق یارادیجیلیگی» ایصطلاحیندان فایدالانیر و تورکیه‌ده ایسه «خالق بیلیگی» عینی آنلامدا ایشلنیر. ایران آراشدیرماچیلاری ایسه فارسجا یازدیقلاری اثرلرده فرهنگ عوام، فرهنگ عامیانه... ترمینلرینی ایشله‌درلر. آنجاق بوگون دونیانین بیر چوخ اولکه لرینده اولدوغو کیمی آذربایجاندا(ائله‌جه تورکیه‌ده) داها چوخ فولکلور سؤزو ایشلنمکده‌دیر.

فولکلورو ایکی بؤوک ساحه‌یه بؤلمک اولار: مادی فولکلور و معنوی فولکلور

مادی فولکلوردا بوتون مادی گؤرونوشو اولان خالق یارادیجیلیگیندن بحث اولونار: مثلا ایش آلترلی، گئیملر، موسیقی آلترلی، ائو اشیالاری، یئمکلر، بزکلر، دؤشمه‌لر، حرب آلترلی، اوشاق اوپونچاق‌لاری.

معنوی فولکلوردا خالقین معنوی ساحه‌ده‌کی یارادیجیلیگیندن سؤز گئدر، اوند خالقین اینجالاری، عادت، عنعنه‌لری، آیری-آیری علم ساحه‌لرینده الده ائتدیسی بیلیگی لری و بیرده اونون بدیعی یارادیجیلیگی یئر آلیر. خالق ادبیاتی، رقص‌لر، خالق موسیقی‌سی، خالق تئاتری و ... معنوی فولکلورون ساحه‌لریندن دیر. معنوی فولکلوردا خالقین دنیا گؤروشو، ایده‌ال‌لاری، آرزو و ایستک‌لری، حیات تجربه‌لری اؤز انعکاسینی تاپمیشدیر.

آتالار سؤزو

سینه‌لرده و دبللرده یاشایان فراستلی آتا-بابالاریمیزدان میراث قالان حکمتلی و دیرلی سؤزلر البته‌کی بوگون و گله‌جک یاشاییشیمیز اوچون یارارلی اولایلر. بو بارلی سؤزلرده بیر نفر یوخ بلکه بیر میللتین دوشونجه‌سی گؤرونمکده‌دیر. آتالار سؤزو خالقین حیاتی و معیشتی، ایش فعالیتی ایله داها سیخ باغلی اولان فورمجا کیچیک، معناجا گنییش یارادیجیلیق نؤوع‌لریندن بیری دیر.

- ۱- اولمک اولمک‌دیر خیردالامانغا نه وار
- ۲- سن بالیغی آت دنیزه، بالیق دا بیلمه‌سه خالیق بیلر
- ۳- سولدو قویونو سوردون ائله مزلر
- ۴- اؤسکومور، دئییر بیغلاریم قاریشار
- ۵- اوغورلوق یوخلوقدان اولار، توبه توخلوقدان
- ۶- آجدان آل وئر دادانانا
- ۷- آدم وار اولکه‌سین تانیماز، اولکه وار آدامین
- ۸- ارباب یئییر او بالاسی، من یئییرم یئر آلماسی
- ۹- خاقان قیزی ادیلا، شامان قیزی جادیلا، وای یوخسولون قیزینا
- ۱۰- شاه باغیشلا بیر، شاهین قولو باغیشلا بیر
- ۱۱- قونشو پاخیل اولماسا، باغ دوواری نیلر
- ۱۲- قلمین اوچو، قیلینجین گوجو
- ۱۳- لهنی دئمه، دویونو دئی، دونه‌نی دئمه بوگونو دئی
- ۱۴- هر نه‌یین کالی یئتیشر، آدامین کالی یئتیشمز
- ۱۵- قورخاق مین یول اولر، قورخماز بیر یول

اورمو بیلیم یوردونون اؤیرنجی شئعرلری

گۆزه لیم!

تیله بیم تا اولاسان بیر دفعه خندان گۆزه لیم؟
بیر جانیم وار اندرم جان سنه قوربان گۆزه لیم
نه قدر نازلی گۆزلر چیخا قارشیم دا دورا
اؤزگه نی سایما یاران، من سنه حیران گۆزه لیم
اوره گی داشدان اولانلاردا منه رحم ائله بیر
قویوسان عاشیقینی بس نئجه نالان گۆزه لیم؟!
کوسوب هنی هنی باریشاق چونکی وصال ایسته بیریک
چالیشیب من تا پاچام وصلینه امکان گۆزه لیم
سن منی سالما نظردن منی بیمار ائله
چونکی وصلین دی فقط دردیمه درمان گۆزه لیم
من سنین عاشیقیم گر سئوهمن سنده منی
اوندا بیز نئله بیریک حوری و قیلمان گۆزه لیم؟!
اوتوروب من دورارام تازی یا شوکر ائیلیهرم
چونکی بخش اتندی منه سن کیمی جانان گۆزه ییم

"امید الهامی علمدری"

ندن دبیله سورما
بیر احتمالا سفته دی منه
بیر آلتان اوسته باخشلا
بیر آغزی ایلمیش یوخسا ایری آغزیلا
بوتون اوتاندیغین کلمهلردن اؤتور
اؤتور دبیله قلیبندنه بیر یوک اتلامیام
بیر آندا بیر ایئنال قیرینتی لاری
بیر آندا بیر اؤتوروم

قولاق لایم فیکریم اوستده یاللی گندیر
یوخوم گلیر، بیر آزدا گۆزلریم آغیرلاشاجاق
دبیر یتره بیئینم، اینجیمزسن اینشاللا!

ندن دبیله سورما
داغیت ادملیغیمی
ساوور شئعر آدیندا بیغدیغیم بوتون فیکرلریمی
بیر اؤرتو سال باشینا، آغ اولماسین نه اولار
کلین له اولومدن آجیقلییام بو ساعات
بیر اؤرتو سال باشینا ساچلارینلا اوننامیام
بیر اؤرتو، قاب قارا سئودامین اتلامازلیغینا

ندن دبیله سورما...
یانیر اوجولاریم آلتیندا بیر کیتاب کیمی بیر شتی
ایناملاری اوستوندن ال گۆتورمه لیم
ندن دبیله سورما
بیر آندا گنت گیمی بیر سؤز اثیشتنن اگر

"تبریزی"

گرک کۆچم اوزاقلارا بو یوردو بوشلا ییب گندم
اوزاق اومودلاری آتام دیاری اتلا ییب گندم
اورک اولوبدو قان بوتون، توتوبدو غم کدر منی
غمین کیتابینی گرک، بو گوندنه قاتلا ییب گندم
گون آلدی بیزدن ایشیقین، قارالیق اولدو اولکهمیز
گرک تا پام ایشیقلی گون، یئری آخالایب گندم
توکوبدو توپراغی دومان، دولوبدو ساچلاریم توزا
اراده اتتمیشیم یئنه ساچی داراخلا ییب گندم
قیراق گزیر وفالی بار، کوسوبدور اتتمیشیم گومان
بو گوندنه یارین حالینه گرک من آغلا ییب گندم
فراغ عشق و معرفت آغارتدی ساچلاریم اما
سوراغلا شیب اینتامدیم گرک تا پانمایب گندم

"جعفر فتحی"

آزربایجان تورکجه سی:

- بورا قیب یام- یاشیل باغی باغانی، تیگانلی پؤل لرده
اؤزلوک آقتاریر.
دانیشیر یار ایله مین ییر دیل ایله، قارداشین قاماغا سؤزلوک
آقتاریر.
- ایستیم سئولمه یی ستولمک سنسین لیکسه ...
- کتیرده بیراقدیقلا رین ایره لیه کتیمه نه یول و ترمه یه مک (ایشه
چک)، اونوتما ایره لیه کتده بیلیمک اوپون آرفادکلی لاری
اونوتمان کرک.
- کیمسه یالورسا کفر ظالما سارساقلیق اثریر، کابایین گۆزه لیم
آفدیقا اور آرتیق قورورار.
- نه جانین اولماق ایسته ییرم نهره هرشینین. سادیه ریشین
اولماق ایسته ییرم. منه باغمار یغیندا جانینی یافماق اوپون.
- یالینز باغمر باغریغیندا سئویرم بو شهرین اینسان لارینی؛
هرکسین اوزو ایسلاق، باشی اییک، هرکس منیم همیشه
اولدوغوم کیمی ...
- آغلا یانی کولوره بیلیمک، آغلا یانلا آغلاماقدان رها
دیرلیمیش، کؤز یاشیمی قاهقاها یا پتویردیننه آتلا ریم.
- سن ایستیر یولداشیم اول ایستیر سئولیم، یترکی یانیمدا اول.
سن منه کدلیکمه سنه اکتیاییم اولماق. سنن باشقا هئج ییر
ایسته ییم یوخ.
- ییزیم پولسوز لوقردان کستمه ریمیز ساققال لاریمیز آوارایا مد
اولموش.
- اونوتماق زامان ایسته ییر دتمیشیرین، یاتلیمیشام. زامان
دئیل اورک ایسته ییرمیش. او دا سنه قالدی ...
دوغولوغوندا هامی کولرکن، سن آغلا ییردین، ایندی ائله ییر
یاشام سور کی اؤللویونه سن کولرکن هامی آغلا سین!
- من سنسین یاشایانمارام دئین لردن دئیلیم، سنسین ده
یاشایارام؛ اما سننله ییر باشقا یاشایارام.
- یاشامیمیزدا ان اوچا، ان کویلو و یارارلی دایانغیمیز، آتا آنا
اوتینر قالما فاطیره لریمیز دیر.
- اوزولمه کتدی دیه، بو ایلین مدراسی بئله! ۳۳ کون سئور سونرا
بئره، سنین آقتار یغین آسلی ایله کرم ۲۱- می یوزایلده نه کتر.
- اینسان لارین ییر- ییرلرینی تانیمالاری اوپون، ان یافشی
زامان آیریلمالارینا یاقین زامانیر.
- آغلا ککن، باشا کفر دئیر لر ها، یالان! اوپور اولسا،
میولوتلار یا سن دوشردی باشیما.
- باشقالاری اوپون اؤزوتوروز اونوردون، او زامان سیزی ده
فاطیر لایاقلار.
- یاشام ییر سیناق دیر اما باشقا سیناق لارا پوخ بئرمه؛ بعضاً
اثرین ییر یانلیش (اشتباه)، بوتون دوغرولارینی آبارا بیلر.

Türkiye türkçesi:

- Bilelim ki, milli benliğini bilmeyen milletler,
başka milletlere yem olurlar. (atatürk)
- İnsan sevdiğini bırakmaz, sevmek bırakır
insanı... (atilla İlhan)
- Çocuklarınızı bugüne göre değil, geleceğe
yetiştiriniz. (Hz.Ali)
- Sen yanmasan, ben yanmasam, biz yanmasak
nasıl çıkar karanlıklar aydınlığa? (nazım
hikmet)
- Geçmişini bilmeyen bugününü anlayamaz ve
yarınını kuramaz. (barış manço)

اول باخشیندا منی حیران ائله دین سن
بیر اینجه گولوش له اوره گیم قان ائله دین سن
سونرا منی بیر لوطف ایله خندان ائله دین سن
کافر قیزی اخیر منی صنعان ائله دین سن
یانسین دلیلم اغزیمدا دئسم نازینی از ائت
ناز ائت منه ای سئوگیلی جانان منه ناز ائت

خلق ائله میش اؤز کیفی گلنده سنی تاری
اولدور، بو بلادن منی قورتار سنی تاری!
رحم ائت منه، بیگانه یه ناز ائله مہ باری
القیش ائله بیر عاشیقہ وار سن کیمی یاری
انصاف ائله اؤز عاشیقینی محرمی- راز ائت
ناز ائت منه ای سئوگیلی جانان منه ناز ائت

آیینه نی حسرتده قویوب عکسی- جمالین
خورشیدی خجالتمده قویوب عاریضی- الین
عاشیقاری حسرتده قویوب زولف ایله خالین
بلکه اولاقیسمت بیزه گولزاری- وصالین
هردن بو سینیق کونلومی بیر لوطف ایله ساز ائت
ناز ائت منه ای سئوگیلی جانان منه ناز ائت

دوینا اوزونه یاخشی گوزلر گلیب هر چند
اولماز سنه بیر اولکه ده نه مثل، نه مانند
تبریز، باکی، تهران، شکی، شیروان، قبا، دربند
گنجه، قاراباغ، شهری- بخارا و سمرقند
ایسترسن اگر، عزم ره مولک حجاز ائت
ناز ائت منه ای سئوگیلی جانان منه ناز ائت

واعظ ائله ظن ائله مه، حقی دانیر عاشیق
نه کعبه، نه بوتخانه، نه مسجد تاثیر عاشیق
لاکین اؤزونی حق سئون انسان سانیر عاشیق
دوینا دا فقط بیرجه محبت تاثیر عاشیق
سن گئت هله اولموش لره تکلیفی- نماز ائت
ناز ائت منه ای سئوگیلی جانان منه ناز ائت

"واحد"

یاواش-یاواش سئودیم سنی،
هر گون بیر از دا سئودیم.
ان چوخ بو قیش سئودیم سنی،
قاردا، یازدا سئودیم.

گور بیر نه تئز ایسینیشدیگ
هاوالار سوپویندا.
آداملار قالین گنیینیب،
آغالار سوپویندا.

قار آلتیندان باش قالدیران
چیچکتک سئودیم سنی.
ایستیسینه قیزیندیغیم
اوجاق تک سئودیم سنی.

هله بو جور سئومه میشدیم
عؤمرؤم بویو هئج کیمی.
سنی سئودیم قار اوستونده
یثم آختاران قوش کیمی.

قور-قورخا بو صوبح چاغي
نه باخیرسان گؤیه سن؟
دئیرسن کی، گوش چیخیب،
قار اریگیر دئییه سن...

"رامیز روشن"

بسله نیر قلبیمده سونسوز حؤرمت آذربایجانا
ایستهرم دونیادا من حریت آذربایجانا

سانمایین اؤز یوردومون اسرارینا بیگانه ییم
من اونون سودای عشقیندن بوجور دیوانه ییم
شعنه بنزر، دؤوره سینده فیرلانان پروانه ییم
قویمارام اصلا قویولسون منت آذربایجانا

شاعیرم بیر بولبولم من آشیانیم دیر وطن
سیرگاهیم دیر افقلر، خوابگاهیم دیر چمن
چؤلده بیتیش لاله لر، داغلاردا آچمیش یاسمن
هر بیر ی ورمیش یئنه بیر زینت آذربایجانا

من خیانت ائتمه دیم مرحوم اولان اجدادیم
ارث تک وئردیم بو یوردو قهرمان اولادیم
حفظ ائدیپ بو اولکه نی باش ایمه سین جلا دیم
اونلارین آوازی وئرسین شهرت آذربایجانا

"بی ری"

گئتمک ایسته بیرسن بهانه سیز گئت
اویاتما مور گولو خاطیره لری
سسین همین سسدیر، باخشین او گئی
گئدیرسن سسین ده یاد اولسون باری
سن دنیز قوینونا آتیلیمیش چیچک
اوستونه دالغالار آتیلماقادییر
ساختا محبتین، ساختا سند تک
نه واختا سئونه توتولماقادییر
دئمیرم سن اوجا بیر داغسان اییل
دئمیرم علاجیم قالیبدیر سنه
نه سنده محبت قارا پول دئیل
نه من دینچی یم ال اچیم سنه
پوللار تک دوشه نیب ایاقلارینا
سنه یالواریممی؟! بو مومکون دئیل
قویمارام قلبیم تک وفاریم سنا
الجالیب یاشاماق عومور - گون دئیل
گئتمک ایستیرسن، او پول اودا سن
بیر جوت گوز باخاجاخ از خانجا سنین
گئتدین می؟ نه واختا دؤنمک ایسته سن
تیکانلی یاستیغا دونه حک بئرین
گئتمک ایسته بیرسن نه دانیش نه دین
بوخ اول اوزاقلار تک دوماندا خنده
نه ییمی سئومیشدین دئییه بیلمدین
ایندیسه یوز عیب گورورسن منده
گئتمک ایسته بیرسن بهانه سیز گئت
اویاتما مور گولو خاطیره لری
سسین همین سسدیر، باخشین او گئی
گئدیرسن سسین ده یاد اولسون باری
سن دنیز قوینونا آتیلیمیش چیچک
"نصرت کسمنلی"

آذربایجان تورکجهسی نین دیل بیلگیسی بیرینجی بۆلۆم

آذربایجان تورکجهسی نین ۳۲ سسی واردیر و هر سس بیر حرف ایله گۆستریلیر.

تورکجه میزیزین حرف لری و اونلارین سیراسی بله دیر:

« آ - ب - ج - چ - د - ائ - انه - ف - گ - غ - ه - خ - ای - ائی - ای (i) - ائ (i) - ژ - ز - ق - ل - م - ن - او (o) - او (ö) - پ - ر - س - ث - ص - ش - ت - ط - اؤ (ü) - او (ü) - و - ی - ز - ض - ظ ».

آذربایجان تورکجهسی نین ۳۲ سسیندن دو قوزو (۹) سسلی و قالان ایبیرمی اوچو (۲۳) سس سیز دیر. سسلی لر (مصوت) تکلیپینده سسلنه بیلن و سس سیزلر (صامت) ایسه تکلیپینده سسلنه بیلمه یکن سس لره دئییلیر. سسلی لرین دئییشینده بوغازدان چیخان هاوا آخینی (جریان) آغیزدا و بوغازدا هنج بیر ایلیشمه به (مانع) توخونمادان آغیزدان چیخیر. آنجاق سس سیزلرین دئییشینده بوغازدان چیخان هاوا آخینی بیر و یا نئچه ایلیشمه به توخوناراق آغیزدان چیخیر.

سس سیزلرین بۆلمه سی:

« آ » و « جینگیتیلی » سس سیزلر:

۱. کار سس سیزلر: بو سس سیزلرین دئییشینده سس تئل لری تیتیریم و سس ائشیدیلیر.

دیلیمیزده کی کار سس سیزلر بونلاردیر:

« ج - ف - ه - ح - خ - ک - پ - س (ث ص) - ش - ت (ط) ».

۲. جینگیتیلی سس سیزلر: بو سس سیزلرین دئییشینده ایسه سس تئل لری تیتیره ییر و سس ائشیدیلیر.

دیلیمیزده کی جینگیتیلی سس سیزلر بونلاردیر:

« ب - ج - د - گ - غ - ق - ل - م - ن - ر - و - ی - ز (ض ظ) ».

سسلی لرین بۆلمه سی:

« آ » قالین و « اینجه » سسلی لر:

۱. قالین سسلی لر: دیلین گتیریه چکلیمیش دوروموندا چیخان سسلی لره قالین سسلی لر دئییلیر. بو سسلی لرین دئییشینده دیل آرخا تایدی یوخاری قالخیر و سس قالین چیخیر.

تورکجه میده کی قالین سسلی لر بونلاردیر:

« آ - ای (i) - او (o) - اؤ (ü) ».

اؤرنک: آ / آذربایجان، ای / دیرناق، او / اوغلان، اؤ / اؤلدۆز.

۲. اینجه سسلی لر: دیلین ایره لیه سورولموش دوروموندا چیخان سسلی لره ایسه اینجه سسلی لر دئییلیر. بو سسلی لرین دئییشینده دیلین قبابق تایی اؤن داماقدا قالیر و سس اینجه چیخیر.

تورکجه میده کی اینجه سسلی لر بونلاردیر:

« ائ - به - ای (i) - اؤ (ö) - او (ü) ».

اؤرنک: ائ / ائلجی، ائه / الچک، ای / دنیز، اؤ / اؤلکه، او / تورک.

ب) «دوداقلانان» و «دوداقلانمایان» سسلی لر:

۱. دوداقلانان سسلی لر: دوداق لارین یوورلاقی و بوزولموش دوروموندا چیخان سسلی لره یوورلاقی و یا دوداقلانان سسلی لر دئییلیر. بو سسلی لرین دئییشینده دوداق لار بوزوشوب و ایره لی اوزانیر. دئمک بو سسلی لر دوداق لارین اورتاقلیغیلا دئییلیر.

دوداقلانان سسلی لر بونلاردیر:

« او (o) - اؤ (ö) - او (ü) - او (ü) ».

۲. دوداقلانمایان سسلی لر: دوداق لارین دوز و یاییلمیش دوروموندا چیخان سسلی لره ایسه دوز و یا دوداقلانمایان سسلی لر دئییلیر. بو سسلی لرین دئییشینده دوداق لار اؤز دوغال دوروم لاریندا قالیرلار. دئمک دوداق لار بو سسلی لرین سؤبله نیشینده قاتیلیرلار.

دوداقلانمایان سسلی لر بونلاردیر:

« آ - ای - به - ای (i) - ائی (i) ».

آ) «گنیش» و «دار» سسلی لر:

۱. گنیش سسلی لر: آلت چنه چوخ آشاغی دوشور، دئمک آغیز بوشلغو گنیشکن سؤبله ن سسلی لره گنیش سسلی لر دئییلیر. بونلار « آ - ای - به - او (o) - اؤ (ö) » سس لری دیر.

۲. دار سسلی لر: آلت چنه آز آشاغی دوشور، دئمک آغیز بوشلغو دارکن سؤبله ن سسلی لره ایسه دار سسلی لر دئییلیر. بونلار « ای (i) - ائی (i) - اؤ (ü) - او (ü) » سس لری دیر.

شاغیداکي چیزگج بو بۆلۆمله مهنی توپلو اولاراق
گۆستریر:

آذربایجان تورکجه سس لری سسلی لری	دوداقلانمایان		دوداقلانان	
	گنیش	دار	گنیش	دار
قالین	ا آ	ای ا	او o	اؤ ü
اینجه	ا،ئ،ه e,ə	ای i	اؤ ö	اؤ ü

سس اوپومو (آهنگ، اوپونلاشما) قورالی:

بو قورالین آدیندان بللی اولدوغو کیمی، تورکجه سؤزجوکلرین سسلی لری بیر-بیر ایله اویغون اولمالیدیر. سسلی لرین قالین-اینجه لییندن چیخاریلان اوپوم قورالی سؤزلرده قالین و یا اینجه سسلی لرین بیر جینسدن اولماسینا دئییلیر. بیر آذربایجان تورکجه سی سؤزونون سسلی لری یا قالین اولار، یادا اینجه. سؤزده کی سسلی لر هم قالین هم ده اینجه سسلی اولار بیلملر. بو قورال چاغداش تورک دیلینه اؤزل دیر (مخصوص).

اؤرنک:

- یولداشلیق : سسلی لرین اوچو ده قالیندیر.
- گۆزله ییزم : سسلی لرین هامیسی اینجه سسلی دیر.
- داغلیق، بویون، قاراباغ : قالین سسلی سؤزلر.
- دئیز، کؤنول، سئوینجلی : اینجه سسلی سؤزلر.

قایناقلار:

۱. معاصر ادبی آذری دیلی - پروفیسور دوکتور محمد تقی زهتابی.
۲. Ürkçenin grameri - tahsin banguo lu.

۱. درگیمیزین بو سایى و کئچن سایى سیندا (۹-جو) آذربایجان تورکجه سسین لاتیسن و عرب کؤکنلی الیفباسی اؤرنکلریله بیرگه پوستتر بیجیمینده گتیرلمیشدیر.

Azərbaycan Türkcəsinin dilbilgisi Birinci bölüm

Azərbaycan türkcəsinin 32 səsi vardır və hər səs bir hərf ilə göstərilir.

Türkcəmizin hərfələri və onların sırası belədir1:

“Aa, Bb, Cc, Çç, Dd, Ee, Əə, Ff, Gg, Ğğ, Hh, Xx, İı, İi, Jj, Kk, Qq, Ll, Mm, Nn, Oo, Öö, Pp, Rr, Ss, Şş, Tt, Uu, Üü, Vv, Yy, Zz”.

Azərbaycan türkcəsinin 32 səsindən doqquzu(9) səsi və qalan iyirmi üçü(23) səssizdir. Səsilələr(müsəvvit) təkliyində səslənə bilən və səssizlər(samit) isə təkliyində səslənə bilməyən səslərə deyilir. səsilərin dey-işində boğ azdan çıxan hava axını(cəryan) ağızda və boğ azda heçbir ilişməyə(mane) toxunmadan ağızdan çıxır. ancaq səssizlərin dey-işində boğ azdan çıxan hava axını bir və ya neçə ilişməyə toxunaraq ağızdan çıxır.

Səssizlərin bölməsi:

A) “kar” və “cingiltli” səssizlər:

1. kar səssizlər: bu səssizlərin dey-işində səs telləri ti-trəmir və səs eşidilmir.

Dilimizdəki kar səssizlər bunlardır:

“ç, f, h, x, k, p, s, ş, t”.

2.cingiltli səssizlər: bu səssizlərin dey-işində isə səs telləri titrəyir və səs eşidilir.

Dilimizdəki cingiltli səssizlər bunlardır:

“b, c, d, g, ğ, j, q, l, m, n, r, v, y, z”.

Səsilərin bölməsi:

A) “qalın” və “incə” səsilər:

1. qalın səsilər: dilin geriyyə çəkilməmiş durumunda çıxan səsilərə qalın səsilər deyilir. Bu səsilərin dey-işində dil arxa tayda yuxarı qalxır və səs qalın çıxır. Türkcəmizdəki qalın səsilər bunlardır:

“a, ı, o, u”.

Örnək: a/ azərbaycan, ı/ dırnaq, o/ oğlan, u/ ulduz.

2. incə səsilər: dilin irəliyə sürülmüş durumunda çıxan səsilərə isə incə səsilər deyilir. Bu səsilərin dey-işində dilin qabaq tayı ön damaqda qalır və səs incə çıxır.

Türkcəmizdəki incə səsilər bunlardır:

“e, ə, i, ö, ü”.

Örnək: e/ elçi, ə/ əlcək, i/ dəniz, ö/ ölkə, ü/ türk.

B) “dodaqlanan” və “dodaqlanmayan” səsilər:

1. dodaqlanan səsilər: dodaqların yuvarlaq və büzülmüş durumunda çıxan səsilərə yuvarlaq və ya dodaqlanan səsilər deyilir. Bu səsilərin dey-işində dodaqlar büzüşüb və irəli uzanır. Demək bu səsilər dodaqların ortaqlığıyla deyilir.

dodaqlanan səsilər bunlardır:

“o, ö, u, ü”.

Yasir Rəncbəri

2. dodaqlanmayan səsilər: dodaqların düz və yayılmış durumunda çıxan səsilərə isə düz və ya dodaqlanmayan səsilər deyilir. Bu səsilərin dey-işində dodaqlar öz doğal durumlarında qalırlar. Demək dodaqlar bu səsilərin söylənişində qatılırlar.

dodaqlanmayan səsilər bunlardır:

“a, e, ə, ı, i”.

C) “geniş” və “dar” səsilər:

1. geniş səsilər: alt çənə çox aşağı düşür. Demək ağız boşluğu genişkən söylənən səsilərə geniş səsilər deyilir.

Bunlar “a, e, ə, o, ö” səsləridir.

2. dar səsilər: alt çənə az aşağı düşür. demək ağız boşluğu darkən söylənən səsilərə isə dar səsilər deyilir.

Bunlar “ı, i, u, ü” səsləridir.

aşağıdakı çizgəc bu bölümləməni toplu olaraq göstərir:

AZƏRBAYCAN TÜRKƏSİNİN SƏSİLƏRİ	dodaqlanmayan		dodaqlanan	
	geniş	dar	geniş	dar
qalın	a	ı	o	u
incə	e, ə	i	ö	ü

Səs uyumu(ahəng, uyğunlaşma) quralı:

Bu quralın adından bəlli olduğu kimi, türkcə sözcüklərin səsiləri bir- biri ilə uyğun olmalıdır. səsilərin qalın- incəliyindən çıxarılan uyum quralı, sözlərdə qalın və ya incə səsilərin bir cinsdən olmasına deyilir. Bir azərbaycan türkcəsi sözünün səsiləri ya qalın olar, yada incə. Sözdəki səsilər həm qalın, həm də incə səsi ola bilməzlər. bu qural çağdaş türk dilinə özəldir(məxsus).

Örnək:

- Yoldaşlıq => səsilərin üçü də qalındırlar.
- Gözləyirəm => səsilərin hamısı incə səslidir.
- Dağlıq, boyun, qarabağ => qalın səsi sözlər.
- Dəniz, könül, sevincli => incə səsi sözlər.

Qaynaqlar:

- 1.mü`asir ədəbi azəri dili- pr.dr məhəhmməd təqi zehtabi.
2. türkçenin grameri- tahsin banguoğlu.

1. dərgimizin bu sayı və keçən sayısında(9-cu) azərbaycan türkcəsinin latin və ərəb kökənli əlifbası örnəkləriylə birgə puster biçimində gətirilməmişdir.

ياريش

بو شكيله كۆره دوشونجه لرينيزي
د نيز دركيسينه كۆندر، مگ له بيزيم ياريشمينا قاتيلين

كئپن سايميزداكى جږولين رمزي: اسد بهرنكي

خالقیمین سسی

آزاد لیغی ایستمیرم ذره-ذره، قیرام-قیرام،
قولودا کی زنجیر لری قیرام کرک،

قیرام! قیرام!

آزاد لیغی ایستمیرم بیر حرب کیمی، دمان کیمی

ایستمیرم سما کیمی!

گونش کیمی!

جان کیمی!

چکیل!

چکیل، انی غضب کار!

من بو پوردون کور سسیم

کرک دیمل سیتا بولاق،

من عومانلار تشنه سسیم!

"حلیل رضا اولو تورک"

آذربایجان تورکجهسی نین عرب و لاتین کؤکلو ایفباسی

A a	آ	Azərbaycan	Q q	ق	quş
B b	ب	barmaq	L l	ل	laçın
C c	ج	cüçə	M m	م	maral
Ç ç	چ	çiçək	N n	ن	nar
D d	د	dil	O o	او	oğlan
E e	ای، اِ	el	Ö ö *	اؤ	ölkə
Ə ə	أ	əl	P p	پ	papaq
F f	ف	fil	R r	ر	urmu
G g	گ	göl	S s	س، ص، ث	susuz
Ğ ğ	غ	dağ	Ş ş	ش	şəki
H h	ح، ه	haray	T t	ت، ط	Türk
X x	خ	xaqan	U u	او	ulduz
I ı *	ای	ıldırım	Ü ü *	او	ürək
İ i	ای	isti	V v	و	varlıq
J j	ژ	jurnal	Y y	ی	yurd
K k	ک	kimlik	Z z	ز، ظ، ض، ذ	zirvə

بو سسلر فارسجادا یو خودورلار

